

# BESSENYEI

BESSENYEI TÁRSASÁG



NYÍREGYHÁZA

# ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI TÁRSASÁG  
ÉVKÖNYVE

2013

# BESSENYEI

BESSENYEI TÁRSASÁG



NYÍREGYHÁZA

# ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI TÁRSASÁG  
ÉVKÖNYVE

2013

*Kiadja:*  
A Bessenyei Irodalmi Társaság  
elnöksége

*Felelős kiadó:*  
DR. NAGY ÉVA

*Szerkesztő:*  
DR. CSERMELY TIBOR

*Fotók:*  
ERDÉLYI TAMÁS

ISSN 1788-7607

*Műszaki szerkesztő:*  
ERDÉLYI TAMÁS

*Nyomtatták 200 példányban*  
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN  
Felelős vezető: NAGY IMRÉNÉ  
2014

# BESSENYEI GYÖRGY



BÖLCSESZ – KÖLTŐ, FILOZÓFUS – ÍRÓ  
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA

## ***A Bessenyei Almanach 2013 szerzői***

DR. ANGYAL SÁNDOR újságíró  
DR. BANSZKI ISTVÁN irodalomtörténész  
DR. BAKÓ ENDRE irodalomtörténész  
CZ. NOVÁK IBOLYA ny. szervezési és ellenőrzési vezető  
DR. CSERMELY TIBOR tanár, közíró  
DR. DOLINAY TAMÁS ny. főorvos  
DR. FAZEKAS ÁRPÁD orvostörténész  
FUTAKY LÁSZLÓ könyvtáros, ny. igazgatóhelyettes  
DR. JOÓB ÁRPÁD ny. főiskolai tanár,  
a Kodály Társaság megyei elnöke  
KARDOS KATALIN előadóművész  
KOVÁCS TIBORNÉ könyvtáros, ny. igazgató  
DR. MADÁCSI MÁRIA pszichológus  
DR. NAGY ÉVA ny. főiskolai docens  
DR. RÉVAY VALÉRIA ny. egyetemi tanár  
SESZTÁK OSZKÁR, a megyei közgyűlés elnöke  
DR. SZÉKELY GÁBOR egyetemi tanár  
TÓTH SÁNDOR helytörténész

# ELNÖKI KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kedves Olvasó!

Mottó: „Én pedig azt tartom, hogy a mi nemzünkben az elmének minden tehetsége kitetszhetőképpen megvannak...” *(Bessenyei)*

Ön most a Bessenyei Társaság kilencedik évkönyvét tartja a kezében.

Társaságunk immár a huszonhatodik évét is betöltötte. Köszönet érte dr. Bánszki István irodalomtörténésznek, Bessenyei-kutatónak, „Társaságunk örökös elnökének”, aki a nagy múltú Bessenyei Kör szellemi örökségét felvállalva, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola támogatásával 1987-ben újjáalakította a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaságot, és negyedszázadon át szervezte, irányította, élte Nyíregyháza és a megye emblemikus filozófus-írójának eszmei-gondolati hagyatékát, s közben megteremtette az értelmiségi léthez kötődő társasági élet civil szerveződésű formáját is.

Köszönet azoknak az intézményeknek, amelyek az egyesület működésének e hosszú ideje alatt helyet, teret biztosítottak a működésünk számára, s felkérésünkre szívesen részt vettek programjainkban, és köszönet elsősorban a 26 éven át hűséges tagjainknak, az újabban csatlakozóknak is, akik miatt életben maradhatott ennyi időn keresztül ez a társaság.

Huszonhat év után felvetődik a kérdés, hogy ma, a huszonegyedik század első évtizedén is túl, a civil szervezetek, egyesületek lassan átláthatatlan sűrűjében, százféle programkínálatában milyen tere, szerepe, feladata lehet Társaságunknak.

„Nomen est omen” – mondhatjuk, hiszen ennek jegyében szerveződünk. A megyénkben több mint egy évszázados múltra

visszatekintő Bessenyei-kultusz éltetése, továbbhagyományozása, emlékhelyeinek ápolása ma is elsődleges feladatunk. Ennek szép példája a Nyíregyháza Város Önkormányzata támogatásával felújított Bessenyei-síremlék. Örömmel olvastuk, hogy a Jósa András Múzeum a tiszabercei Bessenyei Emlékház rendbetételén munkálkodik hamarosan.

Bessenyei szellemi hagyományát én a következőkben fogalmazom meg a magam számára: szellemi nyitottság a művelődésre bármely életkorban, tolerancia egymás iránt, az erkölcsi értékek tiszteletben tartása, a közösség érdekeiben való tevékeny munkálkodás, önmagunk és világunk megismerésének igyekezete, jobbitó szándékú cselekvés, magyarság és európaiság, nemzeti és európai kultúra együttes alakítása, befogadása.

A társasági élet keretei között látjuk el közművelődési feladatainkat, kulturális és művészeti szervezetekkel, intézményekkel közös programokat rendezünk. Köszönet az előadóknak, akik a tudomány vagy a művészet különböző eredményeivel ismertettek meg minket. Természetesen Társaságunk alkalmanként lehetőséget teremt arra is, hogy író-költő tagjaink bemutathassák legújabb műveiket, mert a közösséget az egyének éltetik. Az egyéneket pedig a társas, baráti kapcsolataik teszik gazdagabbá, ezért fontosak a szabadabb, ünnepi társasági összejövetelek. Fiataltalentségeket is szívesen látunk vendégül körünkben. A nemzedékek közötti párbeszéd a kölcsönös tisztelet jegyében a hagyományok és egyfajta értékvédő magatartás továbbadását és megújítását is jelentheti.

Az idei, sorrendben a 9. Bessenyei Almanach a 2013-as év társasági tevékenységéről, programjairól ad hírt. Köszönet a szerkesztőknek az immár majdnem egy évtizedes munkájukért.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

„...a jóra való igyekezetben megszűnni alacsonyság volna.”

Ennek a Bessenyei-gondolatnak a jegyében munkálkodunk lehetőségeinknek és talentumunknak megfelelően.

Így fogadják és forgassák szeretettel legújabb évkönyvünket!

*Dr. Nagy Éva*

---

# ELŐADÁSOK





## **Kiegészítés a *Nyelvhasználat háborúban és békében* című előadáshoz**

2013. január 24-én a fenti címmel tartottam előadást a Bessenyei Társaság ülésén. A dolgozat témáját négy pontban foglaltam össze: 1. Hogyan beszélnek Gárdonyi Géza *Egri csillagok* és *A láthatatlan ember*, Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* és Lev Tolsztoj *Háború és béke* című regényének alakjai anyanyelvükön, illetve azon a nyelven, amelyen a szerző a regényt írta? 2. Hogyan szolgálta a regényalakok nyelvhasználata jellemük, illetve egy adott szituáció megformálását? 3. Hogyan beszélnek az említett irodalmi művekben a regényhősök idegen nyelven, illetve idegen nyelveken? 4. Hogyan szolgálja a regényalakok idegen nyelvi szóhasználata jellemük, illetve egy adott szituáció megformálását?

Az előadás viszonylag nagy terjedelmű írott változata várhatóan megjelenik egyik folyóiratunkban. Itt egy kiegészítést fűzök előadásomhoz. E kiegészítés témája: Milyen embernek mutatja be Lev Tolsztoj *M. I. Kutuzov* orosz hadvezért a regényalak nyelvhasználata révén.

Előadásomban részletesen foglalkoztam azzal a kérdéssel, hogy Tolsztoj regényében nagyon pontosan ábrázolta a tizenkilencedik századi orosz arisztokrácia életét, és azt a szerepet, amelyet a francia nyelv, a francia kultúra az orosz nemesség és az orosz értelmiség életében játszott. Számos idézettel támasztottam alá, hogy a regényíró jellemábrázolásának sajátos vonása: a kiváló, nagy tekintélyű orosz nemesek kitűnően beszéltek franciául, sok esetben talán szebben, mint maguk a kevésbé művelt franciák. Jeleztem azt is, hogy a regény egyik valóságos történelmi alakja Mihail Ilarionovics Golnyisev-Kutuzov (szül. Szentpéterváron 1745-ben, megh. Bunzlauban 1813-ban), aki az austerlitz csa-

ta, a borogyinói ütközet, Moszkva elfoglalása és Napóleon hadainak Oroszországból történő kiűzetése idején az orosz hadsereg főparancsnoka volt, azok körébe tarozott, akik – az író szerint is, és valószínűleg a valóságban is tökéletesen, anyanyelvi szinten ismerték és használták a francia nyelvet. E kérdéssel itt tehát tovább nem foglalkozom. Kutuzov nyelvhasználata révén azt vizsgálom meg, milyen ember volt a regénybeli hadvezér, és mennyiben jellemezte őt reálisan L. N. Tolsztoj.

Az austerlitzi ütközet leírása során Feleki László a következőket írja: „Kutuzov szerepe nem volt valami dicséretre méltó ezekben a napokban”, illetve „Megint kibújt belőle az engedelmes udvaronc” (*Napóleon „A csodálatos kaland”*. Bp., Magvető Kiadó, 1976. 101, 109.).

Tolsztoj nem tagadja, sőt nagyon pontosan illusztrálja azt a tényt, hogy Kutuzov – amikor nem tehetett mást – mindig meghajolt a cár akarata előtt. Hosszabban illenék idézni a közte és I. Sándor cár között zajló párbeszédet az austerlitzi csata során, de terjedelmi okok miatt itt csak a legfontosabb részletre hivatkozom:

„– Miért nem kezdi már, Mihail Larionovics? – fordult Sándor cár Kutuzovhoz, és ugyanakkor udvariasan Ferenc császárra pillantott.

– Még várok, felség – felelte Kutuzov, és tisztelettel meghajolt.

...

Az uralkodó figyelmesen és fürkészen nézett Kutuzov szeme közé, és várta, nem mond-e még valamit. De Kutuzov csak tisztelettel fejet hajtott, és úgy látszik, ő is várt. Egy percig tartott a hallgatás.

– Egyébként, ha parancsolja felséged – mondta Kutuzov; feleremelte fejét, visszaváltoztatta modorát; úgy viselkedett, mint egy ostoba tábornok, aki vakon engedelmeskedik” (Lev Nyikolájevics Tolsztoj: *Háború és béke*. Fordította Makai Imre. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1976. 1. könyv: 334–335.)

Nem is annyira a szavak, inkább a kísérő gesztusok bizonyítják: Kutuzov Tolsztoj regényében is – mint minden udvaronc – saját véleményét sutba dobva engedelmeskedett a „felsőbb parancsnak”. (Kérdés persze, hogy tehetett-e mást olyan társadalomban, amelyben az uralkodó valódi „autokrata” volt, akinek minden óhaját minden „alattvalónak” ellenvetés nélkül teljesítenie kellett, és akitől minden hatalom származott.)

Tolsztoj Kutuzovja egyáltalán nem „hős”, a szó klasszikus értelmében, hanem törekeny, törődött, sőt „roskatag” öregember.

Ismét Austerlitz mezején vagyunk, de már küszöbön áll az orosz–osztrák szövetséges haderő veresége:

„– Oóóh! – jajdult fel kétségbeesett arccal Kutuzov, és hátratekintett. – Bolkonszkij – suttogta *öreges tehetetlenségének tudatában, remegő hangon*. – Bolkonszkij – suttogta, és a szétzilált zászlóaljra, meg az ellenségre mutatott – „Mi ez?!” (*Háború és béke*, 1. könyv: 318.)

Napóleon visszavonulására Oroszországból az austerlitz csaát követő hetedik évben került sor. Kutuzov immár „öreges hangon” beszél, „és sírva fakad” (*Háború és béke*, 4. könyv: 117., 718.).

Mindemellett a nagyon művelt (nemcsak franciául, hanem németül is kitűnően tudó v. ö.: 1. könyv: 149.), óriási harci tapasztalatokkal rendelkező tábornok rendkívül érzelmes ember;

„– Oroszország ősi, szent fővárosát! – szólalt meg hirtelen; *haringosan* ismételve Bennigsen szavait; ezzel utalt e szavak hamis csengésére” (3. könyv: 278.).

„Az aggastyán *remegve, zihálva dühbe gurult* – ilyenkor néha *a földön fetrengett mérgében* – rátámadt Eychenre, fenyegette mind a két kezével, *rikácsolt, és útszéli hangon káromkodott...*” (4. könyv: 80.).

„– Micsoda gazemberség! Agyonlövetem magukat. Aljas dögök! – *rikácsolta rekedten*, hadonászott mind a két kezével, és már-már elesett...” (4. könyv: 80–81).

„– Uram, teremő Istenem! Meghallgattad imádságunkat – *mondta remegő hangon*, és összetette kezét. Megmenekült Oroszország. Hála tenéked, Uramisten! – *És sírva fakadt.*” (4. könyv: 118.)

Kutuzov hiú ember volt, aki szerette a hatalmat: „Fizikai fájdalmat érzett. Ő, a főparancsnok, a főméltóságú úr, aki előtt váltig azt hangoztatták, hogy Oroszországban még soha senkinek se volt olyan nagy hatalma, mint öneki, most ilyen helyzetbe kerül – kikacagja az egész hadsereg... (Az idézet folytatása: 4. könyv: 80–81.)

„Moszkvát fel kell adnunk. Hadseregünknek vissza kell vonulnia, és nekem erre ki kell adnom a parancsot”. Ám ezt a szörnyű parancsot kiadni, az ő szemében annyi, mintha lemondana a főparancsnokságról. *Szerette és megszokta a hatalmat...*” (3. könyv: 276.).

Mindennek alapján megállapíthatjuk, hogy Tolsztoj – eltérően Napóleontól – Kutuzovot teljes mértékben realista módon, a történelmi személyiség jellemvonásainak megfelelően mutatja be, és e jellemvonásokat mesterien ábrázolja a regényalak nyelvhasználatának, beszédmódjának, a beszédet kísérő gesztusok bemutatása révén is. Kutuzov tulajdonképpen nem regényalak, hanem történelmi személy a regényben is. Míg például Natasa Rosztova vagy Pierre Bezuhov lelkének minden apró rezdülését bemutatja az író, Kutuzovnak nincs „magánélete”. Csak akkor jelenik meg a regényben, amikor a történelemben is megjelent. Esendő ember, akinek haláláról is csak két mondatban emlékezik meg Tolsztoj: „A nemzeti háború képviselőjének nem maradt más hátra, csak a halál. Meg is halt.” (4. könyv: 208.)

Történelmi személyiség természetesen Bonaparte Napóleon is. Vele szemben azonban Kutuzov az igazi „HŐS”. Egy pillanatig sem kétséges, hogy Tolsztoj kinek az oldalán áll, kit tart igazán nagy embernek. Feleki László szerint „Tolsztoj Napóleon-ábrázolása erősen vitatható...” (*Napóleon utókora*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1979. 193.), de hát Tolsztoj nem történelmi tanulmányt, hanem regényt írt!



---

**Kardos Katalin**

2013. FEBRUÁR

levele dr. Bánszki István elnökhöz

Kedves Tanár Úr!

Az *Erdélyi csillagok* után elkészültem az új önálló irodalmi műsorommal, *Gloria Victis! Dicsőség a legyőzötteknek!* címmel, melyet október 19-én mutattam be Miskolcon. Szeretném, ha lehetőséget kapnék arra, hogy a Bessenyei Társaság közössége előtt is bemutathassam ezt a pódiumműsort, melyet Szalay Lajos világhírű garfikusművésznünk 56-os rajzaival párosítottam. A Miskolci Galéria Petro-házában szünni nem akaró vastapsot kaptam. A műsor időtartama 50 perc. Az előadásra, témájánál fogva október és november hónapokon kívül még a február is alkalmas, mert akkor 25-én van a Kommunizmus áldozatainak emléknapja. Arra gondoltam, hogy a következő éves programjukba be lehetne tervezni ezt az irodalmi estet.

A műsorban szereplő verseket az elhangzás sorrendjében mellékelem. Remélem, hogy kérésem teljesülhet, és februárban személyesen is köszönhetjük egymást.

Tisztelettel és szeretettel üdvözlí: *Kardos Katalin*.

## **Gloria victis! Dicsőség a legyőzötteknek! 1956** **Kardos Katalin előadóestje**

Szalay Lajos (1909–1995): *SOS 1956 A magyar dráma*  
albumának rajzaira.

Versek: Sinka István Üdv néked Ifjúság!; Petőfi Sándor A nemzet-  
hez (részlet, ének Illés Lajos Magyar ének című lemezéről.); Sinka  
István Százezer udvar; dr. Tréki Török Andor Hortobágyi imád-  
ság; Gérecz Attila Kenyéren és vizen; Sipos Gyula Egy orosz kato-  
náról; Buda Ferenc Rend; Zas Loránt Novemberben (énekelt vers

a Hangraforgó együttes lemezéről); Nagy László Varjúkoszorú; Kannás Alajos Lábnyomok a hóban; Márai Sándor Mennyből az angyal; Horváth Sándor Mert a haza... (részlet, ének Illés Lajos Magyar ének című lemezéről); Csiha Kálmán Arany-fonál; Kiss Dénes Suhanc ballada; Kassák Lajos Az áruló; Ismeretlen szerző Májusköszöntő (ének); Obersovszky Gyula Kik vagytok ti (Az 1957-es Nagy Május Elseje hírére); Faludy György Egy helytartóhoz 25 év után; Fónay Jenő 1958. június 16. (reggel fél 6); Titokban szóljatok harangok (részlet); András Sándor Nagy Imre; Varga Domokos; Krónikás ének 1958-ról (részlet); Székely János Semmi – Soha; Tollas Tibor Szegedi ballada; Nagy Gáspár Öröknyár (Elmúltam kilenc éves – énekelt vers); Tollas Tibor Túlélők; Vörösmarty Mihály Szózat (részlet – ének Illés Lajos Magyar ének című lemezéről)

**Dr. Tréki Török Andor** (Miskolc főjegyzője volt)

### **Hortobágyi imádság**

Teremtő Istenünk,	immár fél évszázada
fohászkodunk Hozzád,	a sztálini „MAGYAR
azokért a családokért,	SZIBÉRIÁN”.
azért a tízezer üldözött	
magyarért,	Emlékezzünk imánkban
halottainkért és az élőkért	a tizenkét kényszermunkatábor
akik itt, ezen a pusztán	rab családjaira!
saját hazában száműzött	Ne feledjük ezeket a neveket,
rabként	és fohászkodva mondjuk együtt
járják Golgotájukat	imánkat.

### **Árkus, Borsos, Borzas, emlékezzünk!**

Fohászkodunk és emlékezünk	kik közül sokan haltak meg
nagyszüleinkre, a	itten, nyomorultan
legöregebbekre,	a pusztai rabságban.

## **Ebes, Elep, Erzsébetfalva, emlékezzünk !**

Fohászkodunk és emlékezünk  
átrtatlanul meghurcolt drága  
szüleinkre,

kik közül már alig élnek,  
s nem tudják elmondani már  
szenvedésük történetét.

## **Kócspuszta, Kónya, Kormópuszta, emlékezzünk!**

Fohászkodunk és emlékezünk  
a hajdani fiatalokra,  
kiknek jövőjét, majd egész

életét tette tönkre  
a kitzasztottság és  
megbélyegzettség.

## **Lászlómajor, Polgár, Tedej, emlékezzünk!**

Fohászkodunk és emlékezünk  
a hajdani kisgyermekre,  
kik szabadulásuk áráként

ki kellett szakadjanak hosszú  
évekre  
a szülői szeretet melegéből,  
idegenbe.

Végül emlékezzünk azokra hálás imával,  
akik nehéz időkbén segítették rajtunk,  
a rab telepeseken.

Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek,  
hogy embertelen időben  
emberként tudtuk viselni sorsunkat!

## **A boldogság bennünk rejlik**

Akár kérdésként és egyben válaszként is felfogható választott témám címe.

Abból indulok ki, hogy mindannyiunkat végigkísér életünkben a boldogságra való érzelmi vágy. Tapasztaljuk ennek az érzésnek változó tartalmát és azt is, hogy pillanatig, rövid ideig tart. Talán ezen alapul az egyik ismert szimbóluma is, a kék madár. Hiszen ritka, különleges színű, törékeny termetű és gyorsan tovatűnő.

### **Mi az oka annak, hogy mindez illik a bennünk lejátszódó érzésre is?**

Tudjuk, hogy vannak, akik függetlenül életkörülményeiktől könnyebben élnek örömteli életet. Boldogságunk személyre szabott. Alapja az egyediségünk. Bagdy Emőke pszichológus kifejezésével: az univerzum páratlan csillagai vagyunk és genetikailag megalapozott lehetőségeket hordozunk magunkban. Test és lélek egységként működünk. Akad olyan ember, aki szinte nem is tudja elrontani, olyan jó adottságokkal indul. Ugyanakkor mintegy fele arányban olyan tényezők befolyásolják a boldog életet, amelyet saját viselkedésünkkel befolyásolhatunk. Belső egyensúlyunk pillanatnyi állapot. Szervezetünk képes belső egyensúlyának visszaállítására. Claude Bernard „homeosztázisnak” nevezte élettani működésünket, mely automatizált, jól programozott rendszer. A zavaró hatások után maga állítja vissza a szervi működési egyensúlyt. Ha elismerést és gyöngédséget kapunk, kimutathatók a kedvező hormonális változások. Az „örömhormon” fokozza az életkedvünket és cselekvési vágyunkat. Tapasztaljuk azt is, ha kesergünk, az immunrendszerünk működése is gátolt. A bánat „súly” bénító. Tehát az egyensúlyi állapot lehet az a tes-



ti-szervezeti történések, amelynek érzelmi megélése az elégedettség és a boldogság.

Csányi Vilmos *etológus* az ember és a környezet, vagyis az *elővilág* „kölcsonös egymásrautaltság törvényének” nevezte a harmónia és egyensúly érzésének létrejöttét. Minden eleme meghatározó és a létünk függ tőle. Bármelyik elem hiánya vagy torzulása veszélyezteti a többi. Sokan ismerjük a természetben való tartózkodás, a pihenés boldogító érzését, a föld, a levegő, a napsütés, a víz jótékony hatását.

Bhután kis ország a Himalája tövében. Nemzeti jólétük mutatójának két összetevőjét ismerik el. Az egyik a boldogság mutató, mely a nyelv, a kultúra őrzését és a hagyományok ápolását jelenti. A másik a természeti környezet védelmének fontosságából áll. Egyre többen látják ezt követendő példának.

A szociológia tudománya azzal a ténnyel is foglalkozik, hogy minden életkorban létünknek, biztonságunknak, testi-lelki egyensúlyunknak két fontos kérdése van. Ezek: Ki vagyok én? Hol a helyem a világban, az emberi kapcsolatokban? Ha ezekre van olyan válaszuk, ami fontosságunkat emeli és cselekvésre készítenek, akkor ez megtartó erőnk.

A pszichológia is megerősíti, hogy az ember alapvető szükséglete a kötődés, a valakihez és valahová tartozás. Életrajzainkban felismerhetők a felcserélhetetlen biológiai és személyre szóló kapcsolataink mellett a választott érzelmi vagy érdek alapon létrejött kapcsolataink.

Saját létezésünk fontosságát mások elfogadásából és elismeréséből ismerjük meg. Ismét Bagdy Emőke pszichológus kifejezésére utalok: „Senki vagy nélkülem és én tenélküled senki”.

Mérei Ferenc pszichológus önismeretünk alapján tekinti, hogy „ahhoz, hogy én legyek, kell a másik”. Az emberi kapcsolatoknak éltető hatalmuk van. Még az apró érintés is érzelmi töltést ad. Társainktól kapunk figyelmet, elfogadásukból ismerjük meg saját fontosságunkat. Nagyon egyéni a személyesség igényünk. Tapasztaljuk azt, hogyan fejezi ki a kisgyermek vagy a kamasz boldogságra, figyelemre vágyását. Ha nincs elismerés, még a szidás is jobb, mint a környezet „hallgatása”.

Eric Berne pszichológus, az emberi kapcsolatok és a „játszmák” jó ismerője is a kölcsönösséget tartja a lelki harmónia megteremtőjének. Elismerés elméletében a boldogságnak immunerősítő, egész-

ségmegőrző szerepe van. Egyéni, hogy ki mennyit igényel az elismerésből, de folyamatosan valamennyiünknek szüksége van rá.

Egy pedagógiai vizsgálatból kiderül, hogy nevelésünkben szűken bánunk ezzel. Tíz elégedetlenségi megnyilvánulást követ egy elismerés. Tudjuk, hogy nem lehet utólag jól elismerni. Előre sem lehet raktározni. A kapcsolatainkat jól művelni azt jelenti, hogy a jelenben kell adnunk és kapnunk kölcsönös elismerést. Berne szerint ennek négy módja van.

Elsőként fontos az *adakozás*. Teljesen önzetlen persze nincs. Azért tesszük, mert reméljük, hogy valamit kapni fogunk cserében. Legtöbbször szeretetre vágunk. Adunk azért is, mert akkor nem kell kérni. Minél többet adunk, annál inkább reménykedhetünk, hogy kapni fogunk. Jó, ha ezt tudjuk, mert fontos az összhang. Teljesen rendben van, hogy adunk, de nincs rendben, ha belefáradunk az adakozásba. A személyes időnkől, erőnkől, lehetőségeinkből való adakozásnak a kölcsönösség a lényege. Ha nem kötjük feltételekhez és önzetlenül adunk, segítünk, akkor „örömhormonokat” kapunk.

Immunerősítő és egészségmegőrző hatása van, ha elfogadjuk azt, amit kapunk. Ha el tudjuk fogadni, akkor azt is tudomásul vesszük, hogy szeretnek bennünket.

Ha képesek vagyunk *elfogadni* az elismerést, szeretetet és figyelmességi ajándékot, akkor nem fogunk ilyeneket mondani: minek ez nekem, nem kellett volna, miért fáradtatok.

Nem magától értetődő tehát elfogadni valamit, de tanulhatjuk és gyakorolhatjuk az örömkészséget. Önértékelésünk csökkentése helyett fogadjuk el, hogy számítunk valakinek és szeretnek bennünket.

Harmadsorban fontos képesség az örömmézésben, ha megtanuljuk *kérni mindazt*, amit szeretnénk. Ha kérünk, akkor kérésünk azt is jelzi a másik számára, hogy fontos nekünk. Elismerjük, hogy képes a segítségünkre lenni. Ezáltal a bizalmunkat is kimutatjuk. Nehezíti a kapcsolatot, ha nem kérünk, ha azt várjuk, hogy a másik találja ki azt, hogy nekünk mire van szükségünk. Zavaró, ha megfosztjuk a társainkat attól, hogy megmutathassák, képesek értünk önzetlenül is cselekedni. Ez a lényeg és kevésbé az, amiért sokan nem kérnek, mert akkor gyengének és rászorulónak érzik magukat.

Negyedszer a *nemet mondani* tudás segíti egyensúlyunkat, belső harmóniánkat. Hiszen ezzel megtanuljuk visszautasítani azt, amit nem akarunk, mert túlzónak, szükségtelennek tartjuk. Ha

nem tudunk nemet mondani, egy idő után a többiek nem fogják többé tudni, hogy velünk szemben hol a határ. Azzal is járhat, hogy kapcsolatainkban mások figyelmen kívül hagyják a személyes életterünket, életmódunkat, cselekvési tempónkat. Aki nem rendelkezik külön személyes élettérrel, az családi és munkahelyi környezete szemében testileg, lelkileg ki van szolgáltatva nekik. Szükség van arra, hogy tudjunk nemet mondani és megteremtjük saját határainkat. Ebből következik, hogy jól szeretjük társainkat, és az ő fontosságuk mellett saját fontosságunkat is elismerjük. A *nem* pedig azt jelenti, hogy „most elég”, mert szükségem van saját védelmemre. Ez a képesség azért is fontos, mert benne példát mutatunk arra, hogy testünk-lelkünk védelmében hosszú távon számíthatnak ránk. A kimerült testi-lelki állapot önmagunk feladása. Ha képesek vagyunk fejleszteni az önmagunk és mások iránti elismerésünket, tiszteletet és szeretet élünk meg. Ez a legmélyebb boldogság, mert kölcsönös elismerési kapcsolatban élhetünk.

### **Mi zavarhatja meg boldogságkeresésünket?**

Életünk körforgásában testi-lelki egészségünk megőrzéséhez kaptunk személyes kötődéseket. Voltak és vannak választott kapcsolataink, amelyeken dolgozunk. Ugyanakkor időskorban megéljük az életkör megszakadását. Több esélyünk van a kapcsolatok megszűnése következtében átélt veszteségekre. Boldogság helyett szomorúság forrása ez, mert a legönzietlenebb formában kapott elismeréseket veszítjük el.

Fájnak az életkori változáshoz és az önbecsüléshez kötött veszteségek is. Nehezen fogadjuk el a tárgyakhoz kötődő veszteségeinket is, mert emlék- és érzelemhordozó tulajdonságaik voltak. A testi-lelki harmóniát kikezdi a céltalanság, a semmittevés. Zavaró a túlkalkalmazkodás is, mert miközben várakozunk, halmozzuk a stresszt.

Ez csökkenti az önbecsülésünket, de az is, ha azt várjuk, mások oldják meg a problémáinkat. A zaklatottság és túlfűtöttség is rengeteg energiát emészt fel és ennek semmi köze nincs a konfliktusok megoldásához. Következménye inkább az önsorsrontás, a kapcsolatok megbomlása. A szellemi környezetszennyeződés hatásai alól is ki kell vonnunk magunkat. Az ártó, sértő, bántó viszonyulás, az agresszivitás kárára van másoknak, de rombolja saját személyiségünket is. Betegít, mert szorongásból indul és félelmet vált ki.

## Mit tehetünk boldogságunkért?

Tapasztaljuk, hogy a stressz egyértelműen növeli a betegség-faktorokat, míg a *pozitív* hangulat jótékony hatása kimutatható. Tudjuk, hogy az egészségesség nem elég ahhoz, hogy elégedettek legyünk életünkkel, de ha szeretünk élni, jobb esélyeink vannak arra, hogy egészségesek maradjunk.

Erősíthetjük magunkat a pozitív, optimista szemléletmóddal. A Harvard Egyetem pszichológusai 35 éven át követéses vizsgálatot végeztek 1942-1944 között tanultak körében. Az életfelfogást, az optimizmus-pesszimizmus hatását vizsgálták az emberi szervezetre. Azt tapasztalták, hogy azok a férfiak, akik 25 évesen a kellemetlen eseményekre optimista magyarázatot találtak, 40 éves koruk után egészségesebbek maradtak, mint a pesszimista magyarázatot adók.

Az egészséggel való szoros összefüggés, együttjárás később is erős kapcsolatot mutatott.

Az *optimizmus* és a *pozitív* szemléletmód abban áll, hogy hiszünk a dolgok megváltoztathatóságában, képesek vagyunk változni vagy elfogadjuk azokat olyannak, amilyenek. Jellemez bennünket a belátás, elviselés, kapcsolatépítés és kezdeményezés, a kreativitás, erkölcsi és humorérzék.

Matolcsy Papp Zoltán szerint: „Nem az a kérdés, hogy milyen világban élsz, hanem az, hogy milyen világ él tebenned”.

Tőlünk függ, hogy mit élünk meg problémaként és hogyan kezeljük azt. Hol húzzuk meg azokat a határokat, ahol még harcolunk és mérgeledünk. Hogyan, mennyi ideig idegeskedünk, mitől és hogyan vagyunk feldúltak. Milyen bosszúságnak adunk teret.

Ehhez ismernünk kell erőforrásainkat. Az előzőekből is következik, hogy az érzelmi kölcsönösség adhat igazi boldogságot. Nem kívülről, reklámokból kell megismernünk, hogy mi tesz boldoggá bennünket. Nem elég a virtuális világ, semmi nem pótolja az élő kapcsolatot, a jó szót, a szeretet kifejezéseit. Ápoljuk tehát emberi kapcsolatainkat. Dan Millman szerint is: „A boldogság titkát nem akkor lehet megtalálni, ha többre törsz, hanem hogyha kifejlesztetted magadban a képességet, hogy élvezd a kevesebbet”.

### Irodalom

1. Bagdy Emőke: Hogyan lehetnénk boldogabbak? Kulcslyuk Kiadó, 2010.
2. Sonja Ljubowinsky: Hogyan legyünk boldogok? Ursus Libri, 2008.

## **Bessenyei György Bakonszegen\***

Ez a dolgozat azt próbálja bemutatni, hogyan élt Bessenyei György Bakonszegen, pontosabban Pusztakovácsiban. Mindezt a róla készült monográfiákból, nagyobb tanulmányokból, valamint munkáinak *Jegyzéseiből* gyűjtöttük össze.

Mária Terézia 1780. novemberében meghalt, s ezzel új korszak kezdődött Bessenyei életében. II. József 1782 tavaszán megszüntette Bessenyei fizetését, 2000 forint helyett nem egészen 600 forint nyugdíjat állapított meg neki. De más ok is motiválta abban a döntésben, hogy hazatérjen. Például az, hogy a családi birtokviszonyok eléggé összekuszálódtak, adósságok súlya alatt nyögtek, ő maga is több ezer forinttal tartozott. 35 évesen, 17 éves bécsi tartózkodás után a kvietált test- és könyvtárőr összekapolta holmiját és átszállította Pestre, a Medve fogadóba, onnan Boldizsár bátyja négylovas katonai társzekéren vitte Bercelre az íróval együtt. Nem tudjuk ma sem, ki volt apjának második felesége, de nem kis része lehetett abban, hogy Bessenyei rövidesen elköltözött Bercelről, és önálló életet kezdett saját birtokrészén, melyet Mihály nagybátyja után örökölt Nagyszalonta-Feketetóti, illetve Berettyóújfalu-Pusztakovácsi környékén. Előbb Feketetótiba költözött, majd 1787 tavaszán Pusztakovácsiba. Gálos Rezső, az író egyik legkiválóbb kutatója szerint Bessenyei rövidesen nagyobb jövedelemmel rendelkezett, mint Bécsben. „Itt javarészt szántóföldje és legelője volt, Mihály örökségeképpen itt is udvarház, csűr, gazdasági épületek várták, 300 köből alá való legelő, és évi 800 köből gabonát termő föld, 200 szekér szénát adó kaszáló” – írja Gálos, s így folytatja: „Ettől kezdve haláláig,

---

\* Elhangzott a György-napi ünnepségen, a Megyeháza Bessenyei Termében

tehát közel egy negyedszázadon keresztül lakott itt. Háromholdas telken, kétholdas házi kertben volt a kúriája.” 642 hold földet birtokolt Bakonszegen. Innen járt be Nagyváradra, Debrecenbe, Diószegre a megyegyűlésekre.

Kovácsiban valóban a tipikus magyar földbirtokos életet kezdte élni, gazdálkodott, irányította jobbágyait, evett, vadászott, de az ivástól tartózkodott. 1790-ben az országban és a megyében is történt néhány biztató kezdeményezés. Ettől kezdve gyakrabban járt be Váradra, ahol találkozhatott Kazinczy Ferencsel, Haller Lászlóval, Szentjóni Szabó Lászlóval, de összeakadhatott régi ellenfeleivel, például Domokos Lajossal, vagy a Dobozyakkal is. A megyei urak általában megbecsülték Bessenyeit, az író és Mária Terézia egykori bizalmi emberét, habár némely hozzászólását, Kazinczy szavaival „nevetkezés” követte. Például, amikor azt javasolta, hogy tiltsák meg a szőlőművelést, hogy ne legyen részeg ember. Serkentő hatással volt rá az 1790/91-i országgyűlés, mely napirendre tűzte a nyelv kérdését, s mintha az Akadémia ügye is moccanna. Kedvre derült, mert személye iránt is érdeklődést tapasztal. Újra a toll után nyúl. 1792-ben két művet nyújtott be a cenzúrának, az egyik a *Kedvetlen okos*, a másik a *Podrokotz krónikája*. Hosszas procedúra után a cenzúra az elsőt engedélyezte, a másodikat nem. Mindkét kézirat örökre elveszett, mert Bessenyei konok ember lévén, nem nyomtatta ki az engedélyezett művet sem. Közben leleplezték a Martinovics-féle összeesküvést, Bessenyei környezetéből több embert letartóztattak: Kazinczyt, Szentjóni Szabó Lászlót, Szilágy Györgyöt, a sárréti járás főszolgabíróját és öccsét. Barcsayt internálták, Hallert gyanúba keverték. Hogyan lehetséges, hogy neki egy hajszála sem görbült, holott egyike volt a magyar felvilágosodás úttörőinek? A helyes felelet bizonyosan az, hogy ő híve volt a felvilágosodás tanainak, a honi haladásnak, a nemzeti művelődés megalapozásának, jobbágyaihoz emberséges földesúrnak bizonyult, de a francia forradalom véres eseményei iszonyattal töltötték el. Az anarchiát, a folytonos összeesküvést a republika törvényszerű kísérőjének tartotta, „nem szenvedhetvén a polgártársok alatt lévő függést”. Monarchista állameszméjét nem adta fel, hűségesebb bizonyult a Habsburg-házhoz. „Nincsen bolondabb és vesztebb értelem tehát, mint a király ellen támadni, mivel a legvéresebb veszedelmek után is csak oda kell visszatérni örökké.” – írja *A Bihari*

*Remetében.* Ennek nem mond ellent, hogy az úriszékben általában a jobbágyok pártját fogta azzal az úrral szemben is, akinek élvezte vendégszeretetét. Három-négy ilyen eset után nem is hívták többet bírászkodni!

1796-tól számítják második nagy alkotó korszakát. Elsőnek vélhetőleg 1794 és 1796 között egy verses tanköltemény, *A méltóság keserve* készült el, majd 1797 és 1801 között egy tízezer soros költemény, *A természet világa*. Lefordította és kommentálta egyik kedvenc könyvét, a *Rómának viselt dolgait*. 1802-ben *Debrecennek siralma* c. verses krónikában örökítette meg a borzalmas tűzvészt. Újra átdolgozza Pope *Essay on man*-jét, ezúttal *Az ember* címmel. 1802-1804 között írta meg *Tarimenes utazása* c. államregényét és *Magyarországnak törvényes állása* c. röpiratát, 1803-ban *A Bihari Remete* következett, 1804-ben megalkotta *Az értelemnek keresése* c. dolgozatát. Egyes forrásokból a kutatók arra következtetnek, hogy más művek is születtek, de nyomuk veszett. Bessenyei 1804-ben végleg letette a tollat, lezárta pályáját. Ennek oka lehetett betegsége, rossz közérzete, de legfőképpen az, hogy a cenzúra nem engedte újabb műveinek kiadását, sőt megfigyelés alá helyezték. A Váradra küldött latin nyelvű leíratra Beöthy László alispán személyesen jegyezte fel magyarul „1804. december 17. N. Várad. Bessenyei György *A természet világa* című munkájáért megdorgáltatik és szemügy alatt tartatik.”

A bihari termés minden esetre hatalmas jelentőségű! Nehéz kategorikusan fogalmazni, de alapjában véve helyes minősítés, hogy a fiatal Bessenyei inkább szépíró, az öregedő remete pedig bölcselkedő filozófus és esszéista. De ha *A természet világára* gondolunk, máris labilis e fogalmazás. *A méltóság keserve* szintén verses mű, s bizonyos értelemben *A természet világának* kisebb léptékű változata, de nem vázlata. Önállóan nem jelent meg, egyes részei beépültek *A természet világába*.

*A természet világa* (itt a szó annyit tesz: értelme, lényege) több mint tízezer sorból felépülő bölcselkedő költemény, amelynek első részei az ember fejlődését tárgyalják csecsemő korától férfikoráig. Később a logikai lánc elszakad, és a költő azokat az emberi viszonyokat elemzi, melyek között élünk rendeltetett. Némelykor egyhangúan gördülnek a páros rímű alexandrinok, máskor azonban nagyon mozgalmas, eleven, izgalmas a leírás, közvetlen, humoros az önjellemzés. Itt vannak például a következő híres sorok:

Egy-két vers, ha elsül éjfélkor fejedben,  
 Leírnád. Setét van. Majd nem jut eszedben.  
 Csikorgó ágyadon jobbra-balra fordulsz,  
 Papucsba hágsz. Felkelsz. Pannát, papirost dúlsz.  
 Az ablakba nézel, virradtát ott lesed,  
 S fülén fogva tartod fejedben a verset.

Bessenyei félt attól, hogy az olvasók nem értik meg. Bizony, a magyar műveltség-szint a felvilágosodás kezdetén még nagyon sekélyes volt. Ezért is vetette papírra *A méltóság keservének* utószavát, mely így hangzik: „Pályafutó társaim, magyar írók, poéták. A nemzetünk egy olyan szépasszony, mint Laisz, mi pedig körülte reszkető szeretők vagyunk. Ha kegyelmét megkapjuk, gyönyörűségünket gödény-torokkal nyeldessük alá; ha reánk sem néz, hosszát ásítva s a hideg izzadságot homlokunkról törölve, sétáljunk félre. Együnk kövér húst, igyunk jó bort és határozzuk meg kínunkban: *hogy olvasóink a dolgot nem értik.* (...)”

1803-ban ismét lefordította Pope tanító költeményét *Az ember* címen. Gyorsan haladt vele, mert erősen támaszkodott az első megoldásra, és szokásához híven saját költésű sorait is beiktatta. Nagyon érdekesek személyes vonatkozásai miatt e munka „*Jegyzése*” is. Egy helyen Pope-nak ahhoz a sorához fűzött megjegyzést, amely szerint a világ úgy van jól, ahogy van. Bessenyei így medítál: „Minden jó úgy, ahogy van. Én úgy látom, hogy minden jól van a Mindenre nézve. De én magam, a Minden közt, különös állapotban vagyok... Mikor az ember veséjében kő, calculus terem, mely rettenetes kínokra veti, csak nem állíthatja, hogy jó a kő a veséjében. Hogy a nehéz nyavalyatörés, örülés boldogság annak, akiben akár egyik, akár másik magát jelenti. E nyavalyák pedig a legmértékletesebb embernek is megesnek.”

Nagyon sok értékes, szubjektív kommentár kíséri a *Rómának viselt dolgait*, amelyet az író egyik megjegyzése szerint azért írt (pontosabban fordított), mert „Rómának esete világ tüköre, amelyben az emberi nemzet nézheti magát.” Mint *Olvasó* c. bevezetőjében írta, az volt a célja, hogy a kevésbé művelt nemesek kezébe olyan olvasmányt adjon, amelyben együtt találják meg a történelem eseményeit, s az azokból levonható következtetéseket. Neményi Kázmér szerint „Amikor Bessenyei a Rómának viselt dolgaihoz



hozzákezdett, életének talán legkiegyensúlyozottabb szakaszához ért. A bécsi udvar és ifjúkori ambíciói, pontosan meg nem határozott elképzelései életéről, szerepéről a magyar kultúrában már emlékké váltak, az ötvenöt éves férfi emlékeivé. Élete nyugodt, lezáró szakaszához érkezett, ezt maga is tudta. Anyagi helyzete teljesen tisztázódott, társadalmi helyzetével elégedett volt, és élete alkonya felé közeledve egyéniségén valamilyen megnyugvás, derűs, tiszta szemlélet válik uralkodóvá. (...) Ez a megnyugvás, derűs szemlélet eredményezi többek között, hogy alkotó működésének legtermékenyebb szakasza ezekre az évekre esik, a XIX. század első éveire. Egymás után, illetve párhuzamosan több munkán dolgozik.” A *Rómának viselt dolgai*-nak okos előszavában munkálkodásának módszeréről is beszámol. „Nincsenek nékem könyves tárházaim, hol az emlékezet tengerének fenekére alábukdossak; egy-két íróbul és ócska kalendáriumokból állanak. De ha volnának is, szükség lenne-é elmédet terhelni? Én nem mesélni, hanem okosodni, tapasztalni, tanulni és ítélni kívánok. Amely eseteket előadok, azok is többnyire álmodott dolgok. ... Értelmemnek, okaimnak megállítást nem támogatom számtalan íróknak előhordott jegyzéseikkel és szavaikkal ... Nekem könyvesháza van a természet. Ebben van két írás helyeztetve; egyik a szívem, másik az eszem... Sem historikus, sem theologus, sem filozófus, sem politikus statista sat. nem vagyok. Az írók közt ember nevezetnél egyebet viselni nem kívánok, sem akarok, sem reám nem illik egy is. Szántok, vetek, kaszállok, marhát tenyésztetek, malacot hagyok; és úgy vélem, hogy e csekélység és mocskos tudomány a méltóságosokkal és fényesekkel mind elérkezik.”

Írói munkássága felettébb gazdag műfaji skálán mozgott eddig is, de még mindig tovább tudott lépni. 1802-ben hozzálátott, hogy megírja nagy államregényét, a Tarimenes utazását. Ez egyike regényirodalmunkban az igazán számottevő próbálkozásoknak. Bessenyei megvallotta a könyv előszavában, hogy kulcsregényt írt Mária Terézia örök emlékére, az ő szabadelvű reformjaiban látta azt az utat, mely mintaállamhoz vezethet. A harmadik könyv *Emlékeztetésében* írja: „De a széprendű beszédhez, legyen írva, akár mondva, temérdek tudomány, olvasás, ész kell. Ha a gondolatnak sokasága benned nem tanáltatik, nincs mit sem rútol, sem szépen írni. Márpedig az ellene vethetetlen igazság, hogy olvasás és gondolkodó magánosság nélkül az elme meg nem árad-

hat... Ezen idetett okoskodásomnak sorját oda ne vidd, hogy én tulajdon magyar írásomnak módját kívánom példának adni a követésre. Nem engedi meg a szemérmesség, hogy a hivalkodást bennem ily képzelődéssel tápláljam. Írok, amint tudok, írv te is, ahogy tudsz. Végre, én hivatallal nem élek; professzor, pap, mester, deák nem vagyok; mint magános lakos, szántóvető gazda, úgy írok; kötelességem kasza, kapa, malachagyás. Így nem tartozik reám, hogy magyarul a deákos embereknél jobban írjak és a tanítóknál többet tudjak. Él, olvass, és gondolkozz!”

*A természet világa*-nak kudarca letörte Bessenyeit, nem akart már újabb munkát írni. Ám egyszer a vármegye megbízásából Nagyváradon rabokat kellett megvizsgálnia, martalócokat, útonállókat, s megdöbbenette, hogy „ezen emberi kép alatt élő fenevadak” mennyire híjával vannak minden jóérzésnek, „rémítő bűneiket” nem bánták meg. „Gondolat tenger áradt fejemre. Lehetetlen volt nyugodnom, míg le nem írtam”, hogy ti. mi köztük és az író között a különbség? Így jött létre *A bihari remete vagy a világ így megyen* c. elmélkedése, amely fő művei közé tartozik. „Adós voltam még e kis munkával az ország nyelvének. Soha magyarul nyomtatott írással még ily formában okoskodni nem kívántak. Egész életemnek olvasása, tapasztalása, gondolkodása és érzése állították öszve e kis munkát. Rendiben látva, és olvasva rajta menni, mármost könnyű. De engem, valamit még írtam, soha annyira, mint ez, meg nem szorongatott. Az egész emberi természetet (extractusba) rövid summába venni.” Olyan fogalmakra tér ki benne, mint a szabad akarat, a lelkiismeret, a test és lélek, az igazság, hírnév stb. Nem ő beszél, hanem a bihari remete. Filozófiája Locke tanain épül fel, de Bessenyei tovább lépett a materializmus felé. Ezt a munkáját már nem is küldte el a cenzúrának, ellenben folytatást írt hozzá: *Az értelemnek keresése e' világnak testében és határa annak ismeretében. A bihari remetének második darabja*. Ennek rendkívül érdekes, szubjektív megjegyzései életkörülményeiről tájékoztatnak. „Rest embert a világon olyat, mint én vagyok, nehéz gondolni. Ellenben elmét nyughatatlanabbat, írást fáradhatatlanabbat, nem láttál. Rettenetes testi restség és erkölcsi dühösség ez együtt, egymás ellenében tétetve. Valami Lélek üldöz, mely csak akkor hágy nyugodni, ha írással fáradok, és gondolkodva a fejem elszédül. Ilyen a nyugalom. Ez a munka reggelenként két-három órát írva ké-

szült el három hét alatt, noha abban sem volt mód mindennapon, mikor a kondások bocskort kérnek. A juhász bétolakodik bundástól, hogy egy kos megdöglött: hová tegye a bőrit. Mikor jelentik, hogy a tengely eltört. Mert a cselédek a szekeret nagyon megrakták. Egy hordó bor is elfolyt sat.” Ugyanennek a műnek egy másik jegyzésében olvassuk: „Boldogságomra szolgál, hogy az emberi karnak mindenféle bolondságát kinézhettem, és tőlük annál fogva megmenekedtem. Semmiféle vágyódás nem emészt, sem mértékletlenségre nem vihet. Hiába kényszerít, hogy írjak; soha ebéd után más napig, egy órára sem vehet. Ebéd előtt, nem többet, legfeljebb három óránál. Semmi más rendetlenségbe nem ejtethet. Egészségem, kenyerem, mértékre vett kívánságomat tökéletes megelégedésben tartják. Csak az okos emberi társalkodás hibázik lakásomban, de minden embernek el kell valami nélkül lenni, ha nagyúr is. Képtelenek vagyunk a sorssal alkura menni. Annyira megszoktam a magánosságot, hogy az emberek közt való ögyelgés halálos unalmamra lenne. Akinek esze nincs, nem kell, akiben örömet tanálnám, hozzám lakni nem jön. Jó így lenni a világnak sok másféle nyavalygásai közt.” Ennek némileg ellentmond az 1802-ben alkotott *A társaságnak eredete és országlása* c. munkájának egy részlete, amikor arról elmélkedik, hogy a csecsemőnek nincs semmi kötelessége, a természet szerint azonban neki mindennel tartoznak. Egyszer csak elérzékenyül: „Óh, bánatos emlékezet! az én életem pusztá! Minek utána az időnek ostroma belőlem, mellőlem ifjúságomat, örömet elsodrotta, és az elmének száraz okaira szorultam, hogy gyermek nélkül való öregségemben ahelyett, gyönyörűségemért vágyódásomat csak képzelődéssel tápláljam! Hiába keresem örömet szívemben! minden kedvétül üres... Nem fakad gyökereiről egyéb elvesztett gyönyörűségeinek szomorú emlékezetinél! Nincs kire tekinteni! nincs kihez szólani! nincs a hosszas élet miatt elfáradott szívet mivel éleszteni s nyugtatni! Kerüld a magános vénséget óh boldog Ifjú! mely véled a halálnak mord keservét elhunyasod előtt érezte-ti! Bocsásd meg Olvasó ezen elragadtatásomat. Nem tartozott ide, de tartozott a szívemre, melynek mélységéből származik.”

Tisztában volt vele, hogy a cenzúrától már semmi jót nem várhat. Az *értelemnek keresése* c. munkájának végén írja: „Hiába fáradok, azt mondják, mert az okvizsgálók, Cenzorok ezen Munkákat nyomtatott betűkben, világ elibe terjedni, meg nem

engedik. Következik hát, hogy időről időre, senki soha, a cenzúra meghatározott értelmén túl és afelett elmélkedni ne bátorodjon. De ha minden Író lelkét ezen akadályhoz kötötte volna, most is ott sínynenénk tudattalanságunkkal, ahol a tizedik s több Századokban vesződünk.” Feltette magának a kérdést, és felelt is rá évszázadokra szóló érvénnyel: „Mások értelmének hízelkedjem-e a bennem élő igazságot fedezve? Csekélyebben írjak, mint gondolkozni tudok? Hadd legyenek írásban inkább igazság, mint nyomtatásban hazugság.”

Akinek örült volna, (költőnő Anna unokahúgának, László bátyja lányának) az végül 1804-ben odaköltözött hozzá Pusztakovácsiba. Bessenyei ekkor 57 éves, unokahúga 37. Vajon azért költözött oda, mert nagybátyja ápolásra szorult? Vagy igaz lenne a legenda, amely a nép száján terjedt, hogy nem csak ápolója, kedvese is volt az írónak? Ezekre a kérdésekre egyelőre nincs hiteles válasz, azt ezután már csak a szerencsés véletlen adhatja meg. Annyi bizonyos, hogy attól kezdve, amióta unokahúga megosztotta vele magányosságát, soha többet egy sort sem írt. Gondoskodott több művének könyvtári elhelyezéséről, idejében elkészítette végrendeletét, amelyben mindenkiről megemlékezett. A végrendeletben intézkedett arról is, hogy kertjében temessék el, kedves almafája alá, egyházi szertartás nélkül. 1811. február 24-én halt meg. Örökösei teljesítették végakarátát.



---

2013. MÁJUS

## **Koszorúzás Bessenyei György szobránál**

Meghívott vendégünk, *dr. Kovács Ferenc*, Nyíregyháza MJV polgármestere köszöntőjében elmondta: a Bessenyei-szobor állításának 114. évfordulóján az ünnepi megemlékezés fényét az is emeli, hogy az a Városnapi programsorozattal egy időben zajlik. Ilyenkor jobban előtérbe kerül Nyíregyháza története, elődeink tevékenysége, amelyben a Bessenyei Társaságnak is komoly szerepe van. A nagy hagyományokkal rendelkező irodalmi, művészeti, társadalmi szervezet az idők során nagyon sokat tett Nyíregyháza és a megye kultúrájának ápolásáért, megőrzéséért.

A polgármester kiemelte: 2012-ben sokévnnyi adósságot törlesztve a városvezetés és az önkormányzat úgy döntött, hogy az ígéretek és halogatások ideje lejárt, eljött a tettek, a kézzelfogható eredmények ideje. Önkormányzati támogatással sikerült méltó módon helyreállítani a Nemzeti Sírkertben emelt Bessenyei siremléket.

Ez fontos része a ránk örökített szellemi hagyaték ápolásának, az emlékezet megőrzésének. Bessenyei György olyan ember volt, aki bátran szembenézett a világgal. Példát mutatott magyarságból, hazaszeretetből, ami ma is követendő az utókor számára. Ezt a hagyatékot kell továbbadnunk a fiataljainknak, hogy ők is tovább őrizzék azt az elkövetkező nemzedékek számára. *(Nyíregyháza MJV Sajtószolgálat)*

*Csűry Csaba* elmondta Nagy Éva *Több bölcsességet* című versét, majd a jelenlévők megkoszorúzták a testőr-költő szobrát. Az ünnepi hangulatot *Martinovszky István* tárogatójátéka fokozta.

**Nagy Éva**

## **Több bölcsességet!**

(Bessenyei-gondolatok fonalán)

*„Most volna egyszer ideje  
a magyarságot emelni.”*

Poraidban sem nyugovó lélek!  
Kétszáz éve vagy kétezer talán  
bolyongsz a télben  
magányod kiterített útjain,  
a távolodó lét harsonáitól  
messze kerülve,  
az elme és a lélek  
balga csodáit  
bámulva  
bölcs Bessenyei!  
Kifényesített egű  
végtelenbe álmódva  
magadat és másokat.

*„Valahol utat vesztettünk,  
Tüzet, várat, bizodalmat...”*

A Titkot akartad,  
a Titkot, mely  
szivárványburokkal  
védi a jövőt,  
a Titkot, mely  
ember-léptékűvé,  
jóság-szabásúvá  
kanyarintja  
e repedéseiben foszló  
otthonosan világot.

*„A vót törvényeinket fótozzuk pennával,  
Nem takarhat már be rongyos palástjával.”*

Szólj hozzánk, Bessenyei!

*„Mindenféle öltözetben, szokásban lakhatik boldogság,  
csak a vezérlő, uralkodó hatalomban és törvényben  
legyen bölcsesség, emberség.”*

Hamvadó hitünk parazsánál te állj őrt!  
Poraiddal szítsd fel a tüzet!  
Terjeszd ki elménket,  
VERETES MAGYAR!



## **Kör(kép)zetek**

### **Gondolatok, képzetek a Körkép 2012-ről**

Az irodalmi mű nem tárgy, amelynek állandó, egyszer és mindenkorra rögzített jelentése van. Valamely költemény, regény vagy színmű akkor maradandó értékű, ha különböző értelmezésekre ad lehetőséget. A tudományos kutatások folytonosan alakuló ideái, kidolgozott rendszerei és módszerei (strukturalista, fenomenológiai, hermeneutikai, recepcióesztétikai, stb.) az irodalomtudományban is újabb és újabb megközelítési lehetőséget körvonalaznak a műértelmezés számára a kortárs és a klasszikus irodalom újraolvasásához.

„Az irodalmi szövegek (...) inkább olvasók által mindig újra alkotott képződmények” – írja Szegedy-Maszák Mihály.

Ennek a gondolatnak a jegyében idézi Gereben Ferenc, a kiváló művészetszociológus a közismert latin szállóige eredeti változatát, amely így hangzott: „Pro captu lectoris habent sua fata libelli”; a könyveknek saját sorsuk van az olvasó „fejétől”, tehát az olvasó, a befogadó műveltségétől, habitusától, érzelmeitől, továbbá cselekedeteitől stb. függ egy-egy mű, könyv, alkotás jövőbeli virtuális élete: helye, híre, értéke, érvénye.” (Monostori)

A kortárs irodalom olvasása, művészet befogadása általában nehéz, mert a művészet mindig keresi és alakítja is a maga kifejezési formáit, az olvasói elvárás, befogadói attitűd ezt jóval lassabban követi. A 20–21. század regényeiben a történések leginkább belül zajlanak, ezért folyamatos eseménytörténetet nem is láthatunk, a tudat, az emlékezet vagy a képzelet által felidézett darabok, mozaikok pedig az olvasó és a mű közös kirakós játéktérben állhatnak össze értelmezhető részekké.

A kortárs magyar próza egyik legismertebb és legsikeresebb válogatott kötete az immár több mint fél évszázada évente megjelenő Körkép. A 83. Ünnepi Könyvhét alkalmából megjelentetett Körkép 2012 (Bp., Magvető, 2012) harminchét mai magyar író kisprózáját tartalmazza Király Levente összeállításában. A kötet tartalmát több mint 30 hazai és határon túli magyar folyóirat, irodalmi újság legjobb kisprózáiból szemlézték. 37 mai magyar író egy-egy alkotása 384 oldalon, többségük 4-20 oldalnyi terjedelemben. A legrövidebb mű 3, a leghosszabb pedig 36 oldalas. A válogatás reprezentatív, a korelnök Spiró György, a szerzők jelentős része a kilencvenes és kétezres évektől van jelen irodalmi életünkben (Garaczi László, Tóth Krisztina, Darvasi László, Háy János, Grecsó Krisztián, Bartis Attila és mások), de a Körképben először publikáló fiatal prózaírók is helyet kaptak a kötetben (Potozky László, Horváth Lili, Szabó Róbert Csaba, Csobánka Zsuzsa). (Lenolaj.hu)

A Kör(kép)zetek című előadásomban a Körkép 2012-es anyagára támaszkodva egy kis képzeletbeli utazásra, kalandtúrára invitálok a kedves hallgatót/olvasót, melynek során – remélhetőleg – nem csupán a klasszikus esztétikai értékek devalválódását érzékelhetjük a mai irodalomban. Szándékom mindössze annyi, hogy a kortárs magyar irodalom néhány művével, képviselőjével találkozzunk, s ha lehetséges, ötletet adjak a nehezebben befogadható kortárs irodalom olvasásához.

A kortárs próza is, ahogyan a klasszikus tette, egzisztenciális kérdésekkel foglalkozik. A művészet örök témája a mulandóság (örökkévalóság), amellyel különböző válsághelyzetekben szembesülünk. (Ilyenek pl. az elválás, betegség, erőszak, halál, testi-lelki kiszolgáltatottság, nyomorúság.) A kötet darabjaiból válogatva ennek az „örök” témának elvont, modellszerű megjelenítését véltem felfedezni Bartis kisprózájában. Egy részletezőbb olvasói kísérlet állomásain szeretném tehát továbbvezetni a társamul szegődő hallgatót (olvasót). Kalandozzunk kicsit együtt Bartis Attila *A hetedik pecsét* c. szövegében!

Ez a sűrű szövésű próza a maga filozofikus elmélkedéseivel valamilyen rejtélyes módon hatott rám. Izgatott és bosszantott, újra és újra olvasásra csábított; tetszett a talányossága, a szokatlan elmejáratai, a paradoxonjai, a finom iróniája, de csak a kérdések sokasodtak bennem, és semmi nem tudott igazán a helyére kerülni. Már a cím és a szöveg indítása is jelentőségteljes és talányos: „*Mint azt már mondtam, Andrej vagyok, legalábbis van*



*valaki, aki így hív, Andrej... Önhöz jöttem egy álom ügyében...” ez az álom az ügyem. Nem, nem az én álmom, és a legkevésbé sem azt akarom, hogy értelmezze, azt én is meg tudom tenni” (14)*

Az *in medias res*-kezdéssel egy furcsa beszédhelyzetbe csöppennünk, és a továbbiakban ennek az Andrejként bemutatkozó elbeszélőnek – szereplőnek a hangját halljuk egyedül, az ő vallomásának, gondolatainak, emlékeinek, álmainak leszünk a tanúi. A műnek nincs elmesélhető története, ami tényként összeállítható, az mindössze ennyi: a magát Andrejnek nevező férfi elmegy a pszichiáterhez?, álomfejtőhöz, szakorvoshoz egy álom ügyében. Megtudjuk, hogy a foglalkozása: fényképész, mégpedig „nem haditudósító vagy alkalmazott fotográfus”, hanem „kifejezetten alkalmazhatatlan fényképész”, azért, mert semmi mást nem fényképezik, csak felhőket meg azt, aki őt Andrejnek hívja, „és ez így megy már egy harmad élete” (15).

Tehát ennek az „alkalmazhatatlan” fotográfusnak a hosszú, zaklatott magánbeszédét követhetjük a szöveg egészében. A monológ szokatlan, kaotikusnak tűnő gondolat- és érzelmi körei, melyek középpontjában az álmok és valóság, az elmúlás és az örökkévalóság, a csoda és a természet rendje, a hit és a kételkedés, a szent és a profán logikai, tudati vagy képi ütköztetése áll, egyre zavarodottabbá teszik az olvasót. A szöveg azonban a többször ismétlődő rövid jelzésével, hogy ti. nem az ő álmáról van szó, egyre követelőbben tartja fent azt az olvasói kíváncsiságot, hogy milyen álomról is lehet szó, és milyen segítséget vár ez az Andrejnek nevezett ember a szakembertől vagy akár tőlünk, olvasóktól. Közben észre sem vesszük, hogy az elbeszélő már minket is behúzott a maga világába, jó ideje benn barangolunk ebben a szöveglabirintusban, kiutat keresve egyre feszültebben és idege-sebben. Végül a szöveg második felében egy „többismeretlenes információhalmazhoz” jutunk: „Az én ügyem az egy egészen más-ik álom, amit nem is én álmodtam. Az én ügyem nem arról szól, hogy meg kell egy álmot fejteni, hanem épp ellenkezőleg: akadályozza meg, hogy megértsem. (...) Én azért jöttem Önhöz, mert az, aki engem Andrejnek hív, az, akinek a felhőket fényképezem, az, akinek elhoztam Kínából a hetedik pecsétet, mert beleszerettem a pecsétetekbe, és azt akartam, hogy nála legyen a legtitkosabb, a hetedik, csak valamiért hozzá se nyúlt, egy dobozba zárva pakolt el mindent, ami Kínából való, az, aki miatt egy harmad élete nem érdekel más, csak a mulandóság kiskapui, egy reggel meg-

*kérdetzte, tulajdonképpen miből gondolom, hogy vannak kiskapui a mulandóságnak.*

*Nem is értettem a kérdést. Amire mondta, hogy meg fog halni.*

*– Hogyhogy meg fog halni? Miért halna meg? – kérdeztem.*

*– Azért, mert két éve minden éjjel egy fekete daganatot találnak a méhemben – mondta.” (20–21.)*

Tehát ez az az álom, az ő ügye, ami miatt ide jött - tudjuk meg végre, hosszas, egyre zaklatottabb és indulatosabb képi, álombéli és tudati kanyarok után. S innen szemlélve válik egyre körvonalzottabbá számunkra főszereplő-elbeszélőnk kelepce-helyzete. Vele együtt azonban mi is csapdába estünk. Az újbóli szövegolvasás már ennek a szöveglabirintusnak bizonyos járatait fedeztetni fel vélünk. Az elsődleges információ megszerzése után kezdenek jelentést kapni és jelentőséggel bírni olyan kijelentések, álmok, képek, melyek először csak zavarták a tájékozódást. Az elbeszélői szöveg gazdag szövésű, és az újraolvasásnál már a puzzle szabályai szerint képezhetjük a jelentéssel bíró részleteket a magunk számára –időnkéntől, kíváncsiságunktól behatárolva, hajtva. A reménytelen élethelyzetbe kerülést, a labirintusban való kiüttalan bolyongást hordozzák azok a rémálmok, amelyeket az elbeszélő a magáénak vall: pl. a két legfontosabb rémálma; az állatos és a biblikus. Az elsőben a féreggé változott ember idéződik meg, konkrét utalással a későbbiekben is a Kafka-műre, a másodikban egy groteszk jelenet „Máriamagdolnáról és Iskariótiról”. Az ember állattá változása és a szakrálisnak szarkasztikusan szélsőséges megjelenítése az értékek fejetetejére állását, a világ önmagából kifordulását közvetíti. S nem utolsósorban „*A hetedik pecsét*” cím mintegy egészében is rávetíti erre az egész reménytelen léthelyzetre *A jelenések könyvéből* ismert világvége látomást. Sőt, a szöveg második egységében az apokaliptikus leírásra rimelő, azzal profán módon párhuzamba állítható részekkel találkozunk, amelyek a tehetetlen düh és a bűnös féltékenység motívumait hordozzák. A körben forgás motívumai a kiüttalanság, a megmenekülhetetlenség érzetét erősítik. Az emberi létezés hétpecsétes titka, tragédiája, kétségbeesett reménytelenséget szülő tudata, érzete: a mulandóság, az elmúlás, a veszteség-érzés; az életé, a szerelemé, a szereteté. És ezek a rémálmok, képzetek, gondolatok és érzések beszívárognak az elbeszélő által felidézett mindennapi lét otthoni világába, és pusztítják, mérgezik az örökkévalóságban hinni akaró boldogságot.

A szöveg másik felvető szála pedig ennek ellenében munkálkodik. A kapaszkodó, a fogódzó egyre elszántabb, mondhatni, rögeszmés keresése, a kijátszhatóság, a kiszabadulhatóság reménye, hite sorjázza a kijelentéseket, a képeket, motívumokat: ilyen pl. az álom is csoda – *„Hogy az Úristen meghagyott az embernek egy kiskaput, amin át kivetheti a lelkéből a feketét.”* (15.), ilyen az Assisi Szent Ferencnek a madarakkal folytatott beszélgetésére történő utalás, amely a hit erősségét és a csoda természetességét hívatott jelezni, a *„csoda se más, mint amikor az Úristen kiskapukon közlekedik. Ott jön be, ahol nem is vártuk. Vagy ott megy ki.”* (16), ilyen a fényképezés, mert ez a *„mulandóság kiskapuja”* és ilyen – nem utolsósorban – az önmagát Andrej névvel identifikáló, valló, gyónó, kétségbeesetten reményt kereső, csodát váró főszereplőnk, aki talán éppen azért fotózza a felhőket, mert olyan misztikus élményre vágyik, mint amelyet Andrej Bolkonszkij élt át, mikor az austerlitz harctéren megsebesülve felnézett a gyönyörű ragyogó égre (Tolsztoj Háború és békéjében). A felhőket és a kedvesét fotografáló hősünk – aki minden és mindenki ellen hinni akar az örökkévalóságban, a szerelem múlhatatlanságában, ezért képes meglátni a mulandóság kiskapuit, ezért ragaszkodik a szerelme által adott nevéhez – vajon eljuthat-e a szerelem, a szeretet általi megváltáshoz a mulandóság rettenetével, rémületével szembesülve?

*„Ki méltó arra, hogy felnyissa a könyvet, és feltörje pecsétjeit?”*  
(Jel 5. 1.2.)

A valóságra ébredés rettenete és a mulandóságot álommá, fikcióvá, csodává varázsolni, teremteni akaró szándék, élet és művészet (fotográfia) feszül egymásnak Bartis Attila művében. A szöveg bonyolult intertextuális hálózatában bibliai és szépirodalmi szövegek kerülnek dialogikus viszonyba egymással, reprezentálva a kultúra folytonosságát is. A bibliai utalások, rávetülések a valószínű vagy álomszerű történetekre elég gyakoriak a kötetben. Ilyen például Márton Evelinnek a *Saul története* (Saul király az ószövetségi Sámuel első könyvéből), melyben egy vadon nevelődött fiúról, Saulról faggatja az anyját egy leépülő félben leledző szerkesztő, aki érdekes sztorira vadászna. Berka Attila *A csodaizé* című művében a fényvárosból, a fényország elöl menekülő szereplő a barlang-labirintusból kijut egy helyiségbe, ahol tiszta ruhájú férfiak és nők ülnek a szőnyegen.

*„Mosolyogva tűrik, hogy megszámolom őket.*

*Tizenketten vannak. Én is mosolygok. Közéjük ülök.”* (38).

Fikció és valóság egymásba csúszása alakítja Tóth Krisztina *Ez milyen mozi?* c. művének történetét. Egy – éppen magánéleti és alkotói válságban lévő író -, forgatókönyvíró a feleségével megessett kegyetlen történetet írja meg, és ezt ajánlja megvételre a producernek. A producer viszont valószerűtlennek tartja a sztorit. A művészetek által teremtett világok egymásra hatását láthatjuk Horváth Lili *Percy szeme* c. művében, ahol a finom érzékiséggel kibontott történet ihletője egy David Hockney-kép.

Potozky László (a legfiatalabb tehetség) *Apu szeme fénye* c. alkotása a koldusipar-üzletág kíméletlen világát idézi meg, ahol Kezesház (négykézláb járó) és Sarló (görbehátú és félkarú egy többért feltekert fóliarétegtől) leckézteti meg durván, erőszakosan a felségterületükre keveredett kolduló férfit, aki egy táblával a kezében restellve hadarja, hogy az öt éves, félvak kislánya szemmütétére gyűjt. A szöveg legszembeötlőbb sajátossága, hogy többjelentésű ellentétpárookra épül; ez pedig a sötétség – fény és a magasság – mélység. A képi és a téri világot szentimentális, romantikus és naturalista rekvizitumok alakítják. Ilyenek: a közvilágítás nélküli nyomortelep, a sötét, füstös kocsmá, ahova a koldusok magukkal cipelik a férfit, a félvakság, vele szemben a zseblámpa fényénél az apját látni akaró kislány, „*apu szeme fénye*” vagy a magasból a mélybe kerülés, zuhanás (a végén) konkrétan és metaforikusan is. Tudati-lelki-érzelmi beszűkülést hordoznak a motívumok, így az apa és lánya a végső reménytelenségnek magukra záródó állapotában a szabadulást a kilépésben vélhetik megtalálni.

Csabai László *Gyónás* c. prózájában Szindbád, a detektív Szibériában a Bajkál –tó mellett először vesz részt rendőrségi lakomán. „*A nyárligeti rendőrkapitány Szent György napján vendégelte meg az állományt a Sóstói-erdő tisztásán felállított sátrakban.*” (69-70) Szindbád „*sámára a tó a Sóstói-tó Nyárligeten.*” (69) A *Gyónás* a háború által elembertelenedő, a ragadozó állathoz hasonlítható, ösztöneiből cselekvő, erőszakoskodó embert mutatja meg, a szövegutalások Krúdy világát és a 20. századi magyar történelem traumatikus történéseit is megidézik. A *Gyónás* Csabai új, a 2013-as könyvhétre megjelent regényének, a *Szindbád Szibériában* c. művének egyik fejezete. Jó regény, kulturális emlékezetünk egyik ébrentartója lehet.

A prózakötet darabjaiban „*kis keresztrefeszítéseink szép történelmi*” (a kifejezés Mészölytől) elevenednek meg. Grecsó Krisztián *Ahol a lélek* című művének Liza nevű szereplője, aki „*hetente*

többször jár edzeni, kilométereket szalad alatta a szőnyeg” (147), áll a tükör előtt, és belül üres, „mint a kamrában felejtett kanná” (148). Az onkológustól érkezett haza... Tóth Krisztina *Ez milyen mozi?* c. művének női szereplője az éjszakai szexműsorból ismert „isteni Anna”, aki a test bővületében élve anorexiás, zaklatott, idegbeteg nővé válik, aki egyre kevésbé tud uralkodni ösztönein, indulatain, és a leleplezéstől való rettegésben önkéntelenül gyilkossá válik. Ez a celebek világának kétes hírneve és dicsősége, mely előbb-utóbb az ön- és mások pusztításához vezetheti az embert.

Spiró György *Tischdamen* és Szabó Róbert Csaba *Temetés este tízkor* című elbeszélései a hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországról Nyugatra menekülést-szökést idézik fel tematikusan. A jobb élet reményében zenélő, munkát kereső szereplők ott (NSZK, Ausztria) egy másfajta rabszolgasággal, kiszolgáltattottsággal szembesülnek.

Utazás térben és időben a hetvenes-kilencvenes évek Magyarországon, NSZK-ban és Ausztriában, Szibériában, a Bajkál-tónál, a háború, a zsidóüldözés és az ötvenes évek emléképeivel. Utazás a külső térben és utazás belül, a személyes lét jelenében, múltjában. Bolyongás, vergődés a testbe zárt és/vagy helyzet teremtette labirintusban.

„Ki méltó arra, hogy kibontsa a könyvtekercset és feltörje pecsétjeit?”

A kortárs irodalom szellemi kalandtúrájára invitáltam a kedves hallgatókat/olvasókat az előadásom elején. Az effajta túra időigényes és általában magányos barangolás, de a világ-és önismeretünk alakításán túl kiemelhet a mindennapok practicista teréből, s a pillanatok boldogságával ajándékozhat meg minket. A rejtvényfejtők ismerik ezt az izgalmat, csak a művészeti alkotás megfejtése sohasem lehet teljes. Kitöltetlen helyek mindig maradnak. Ez a titka a jó műnek.

### Irodalom

1. Szegegy-Maszák Mihály: „Minta a szőnyegen”. Balassi Kiadó, Budapest, 1995. 23.
2. Monostori Imre: <http://ki.oszk.hu/3k/2012/09/kortars-magyar-irok-kortars-magyar-alkotasok-es-a-konyvtar/>
3. <http://www.lenolaj.hu/kritika/konyv/konyvhet-konyv-kritika/37-szerzo-kisprozaja-az-2012-es>
4. A jelenések könyve 5. rész. In: Biblia. A Református Zsinati Iroda, Budapest, 1977. 331.
5. Körkép 2012. Szerk.: Király Levente. Magvető, Budapest, 201.

## A magyar–finn kapcsolatok történetéből

A magyar és a finn nép közötti sajátos szimpátiát, a más népekkel kialakított kapcsolatainknál szorosabb kötelékeinket a nyelvrokonság tudata magyarázza. A germán és szláv csoportok közé ékelődött magyar és finn nyelvnek a környező nyelvektől való eltérésére vonatkozó megfigyelésekről egészen korai adataink is vannak, ám ezek a szórványos észrevételek csak a XVIII. század végén, *Sajnovics János Demonstratio* c. (Koppenhága, 1770), *Gyarmati Sámuel Affinitas* c. (Göttingen, 1799) és a finn *Henrik Gabriel Porthan* (1739–1804) művei nyomán váltak tudományosan is elfogadott tényekké.

A finnugor nyelvrokonság gondolata olyan történelmi időszakban vált ismertté Magyarországon, amikor a felvilágosodás szellemében megindult a harc a magyar nyelvnek irodalmi és tudományos szintre emeléséért. A reformkor küzdelmeinek eredményeképpen 1844-ben végre sikerült elérni a magyar nyelv hivatalossá tételét, és ezzel visszaszorítani a német és a latin nyelv használatát. Érthető hát, hogy a nyelvrokonság ügyének számos pártolója akadt, amit mi sem bizonyít jobban, mint *Dugonics András* (1740–1818) nagy sikere finn tárgyú regényeivel és drámájával [*Etelka* (1780), *Jolánka*, *Etelka lánya* (1804), *Etelka Karjelben* (1788)]. A XIX. század elejétől egyre gyakoribbá válnak a másik nép irodalmáról és kultúrájáról szóló híradások. A magyarokat lenyűgözi a finn nemzeti eposz, a *Kalevala*, amelynek első változata 1835-ben jelent meg Finnországban. Erről az eddig ismert első magyar nyelvű híradás 1836-ban látott napvilágot. *Reguly Antal* feltehetőleg azonnal hozzálátott a *Kalevala* fordításához, amelyből csupán részletek maradtak fenn – igaz, azt sem tudjuk pontosan, hogy mennyit fordított le belőle –, amit a *Régi Kalevala* címmel a kecskeméti Magyar–Finn Baráti Egyesület adott ki 1985-ben.

Az érdeklődés azonban kölcsönös volt, mert például *Erik Aleksanteri Ingman* finn orvos 1847-es magyarországi útjáról nagy lelkesedéssel számolt be a finn lapokban, dicsérve a reformkori Magyarország pezsgő társadalmi és szellemi életét.

Bizonyára mások is megfordultak abban az időben Finnországban vagy Magyarországon, mégis a két említett személynek a másik országában tett látogatása tekinthető a magyar–finn kulturális együttműködés kezdetének, amely azóta is töretlenül folytatódik.

A magyar–finn kapcsolatok első szakaszának tehát az 1840-es évektől az első világháborúig tartó időszakot tekintjük, amikor a két ország helyzete is hasonló volt: Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia része volt, Finnország pedig Finn Nagyhercegség néven Oroszországhoz tartozott. E kezdeti időszakra leginkább a nyelvészek és a nemzeti tudományok művelőinek együttműködése jellemző. Munkásságuk révén szerveződik meg a finnugor nyelvek oktatása a budapesti egyetemen (1872: uráli és altáji nyelvek tanszéke) és Helsinkiben (1850: finn nyelvi professzúra; 1869: *Oscar Blomstedt* kinevezése a finn és a magyar nyelv professzorává; 1881: *Antti Jalava* lett a magyar nyelv rendkívüli lektora; 1892: létrejön a finnugor nyelv kutatás professzúrája). Ebben az időszakban Finnországban elsősorban *Castren*, *August Ahlqvist*, *Otto Donner*, *Arvid Genetz*, *Emil Nestor Setälä*, *Heikki Paasonen*, *Yrjö Wichmann* nyelvészek, valamint *Antti Jalava* újságíró és népművelő, *Yrjö Koskinen*, a finn nemzeti történelemkutatás megalapítója, *Oscar Blomstedt*, a Helsinki Egyetem első magyar nyelvi docense, Magyarországon pedig *Hunfalvy Pál*, *Budenz József* és *Szinnyei József* tett különösen sokat a finnugor nyelvrokonság alaposabb megismerése érdekében, illetve a magyar és finn kapcsolatok továbbépítéséért, a magyar kultúra finnországi és a finn kultúra magyarországi megismertetéséért.

A nyelvészeti együttműködés mellett az 1900-as évek elején a zenei és képzőművészeti kapcsolatok is kezdtek kibontakozni, ami színészek, énekesek, énekkarok, festő- és szobrászművészek kölcsönös cseréjét jelentette. Ezek közül emeljük ki a finnek nagy festőjének, *Akseli Gallen Kallelának* a magyarországi kiállításait (1907 és 1910), valamint *Yrjö Liipola* szobrászművészt, aki több évtizedig élt Magyarországon; a magyar művészek közül pedig többek között *Hubay Jenő* hegedűművész 1890-ben vendégszerepelt Helsinkiben.

Közben mindkét országban megjelentek az első útikönyvek (*Hunfalvy Pál: Utazás a Balt-tenger vidékin* [1871]) és *Antti Jalava: Unkarin maa ja kansa* [Magyarország földje és népe, 1876]); elkészültek az első nyelvtanok (*Fábián István: Finn nyelvtan*, 1859; *Budenz József: Rövid finn nyelvtan és olvasmányok*, 1873; *Szinnyei József–Antti Jalava: Unkarin kielen oppikirja* [Magyar nyelvkönyv, 1880]), majd 1871-ben kiadják az első teljes *Kalevalát* magyar nyelven *Barna Ferdinánd* fordításában.

A két világháború közötti időszakra tehető a magyar–finn kapcsolatok második szakasza. Ekkorra a két nép helyzete is lényegesen megváltozott, hiszen Finnország 1917-ben kivívta függetlenségét, Magyarország viszont a trianoni béke értelmében óriási területeket veszített el, ami a magyar ajkúak millióinak idegen állam fennhatósága alá való kerülésével járt együtt. Ekkor létesültek az első hivatalos diplomáciai kapcsolatok a két ország között, miközben a finnugor rokonság iránti érdeklődés tovább erősödött. E témakörben az ismeretterjesztés már nemcsak a napilapok és folyóiratok hasábjain, hanem az iskolákban és a népművelés kereti között is folytatódott. Megindult a finnugor kultúrkongresszusok szervezése, amelyekből a két világháború között ötöt sikerült megtartani: *Helsinki* (1921), *Tallinn* (1924), *Budapest* (1928), majd ismét *Helsinki* (1931) és *Tallinn* (1934). Ebben az időben az iskolákban kölcsönösen megemlékeztek egymás nemzeti ünnepéről (Magyarországon december 6-án a finn függetlenségről, Finnországban március 15-én a magyar forradalomról, október harmadik szombatján pedig a finnugor rokon napot ünnepelték meg a magyar, a finn és az észti iskolások. E sokoldalú együttműködés nyomán megfogalmazódott az igény a két ország közötti kulturális egyezmény aláírására, amelyet 1937 októberében *Hóman Bálint* magyar kultuszminiszter és *Uno Hannula* finn oktatási miniszter látott el kézjegyével.

A magyar–finn tudományos kapcsolatoknak, a finnugor nyelvtudományi kutatásoknak és a nyelvoktatásnak a központja Finnországban a *Helsinki Egyetem Magyar Intézete* lett (1928), de ezt megelőzően 1925-ben már állandó magyar lektorátust is szerveztek, a tudományos tevékenységet pedig az 1883-ban alapított *Société Finno–Ougrienne* fogta össze. Magyarországon az *Eötvös Kollégium* finn könyvtára, majd a *Klebelsberg Kunó* által szervezett *Finnugor Kutatás Magyar Nemzeti Bizottsága* (első igazgató-



ja *Gombocz Zoltán*, majd halála után *Zsirai Miklós*) látta el ezt a feladatot.

1927-től megszervezték az evangélikus teológusok kölcsönös cseréjét is. 1927 és 1939 között a debreceni nyári egyetemen 43 finn hallgató tanult, ugyanakkor a jyvaskyläi nyári egyetemen *Lakó György* tartott magyar nyelvű előadásokat finn diákoknak.

Nagy lendülettel folyt a magyar irodalom finnre fordítása (Finnország e téren messze megelőzte Magyarországot): 1940-ig *Jókainak* 34, *Herczeg Ferencnek* 12, *Mikszáthnak* 11 regénye, *Petőfinek* öt különböző versválogatása jelent meg finn fordításban, valamint 18 – Magyarországgal foglalkozó – történelmi és földrajzi mű (*Varpio Yrjö – Szopori Nagy Lajos: Ismerkedő ismerősök. A magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon. 1920–1986.* OSZK Könyvtártud. és Módszertani Központ. Bp., 1990. 12). A magyarokat a finn irodalomból különösen a *Kalevala* ragadta meg, amit mi sem bizonyít jobban, mint az eposz újabb és újabb magyar változatai (a háború előtt *Barna Ferdinándé* és *Vikár Béláé*, valamint egy díszes, *Akseli Gallen Kallela* finn festő által illusztrált kiadás az eposz megjelenésének 100. évfordulóján, 1935-ben). A háború előtt nagy sikert aratott *Linnankoski Dal a tűzpiros virágról* c. regénye (vö. Nagy Iván (szerk.): *Finnország 1940.* A MFT kiadása. 1940, 274–75).

Finnországban nagy sikerrel mutatták be a háború előtt – többek között – *Herczeg Ferenc Gyurkovics lányok* és *Kék róka*, valamint *Molnár Ferenc Játék a kastélyban* c. színdarabjait, továbbá *Lehár Ferenc* és *Kálmán Imre* operettjeit.

Bizonyára a magyar–finn kapcsolatok háború előtti kiszélesedése, valamint a finn népre és kultúrára vonatkozó széleskörű ismeretterjesztés is szerepet játszott abban, hogy az 1939-ben kitört finn téli háború hírére 1940 februárjában 424 katonából álló magyar önkéntes zászlóalj indult útnak, hogy segítséget vigyen a finneknek a szovjetek elleni háborúban. A magyar közvélemény is érzékenyen reagált a szovjet–finn háború eseményeire. A napilapokban és folyóiratokban megjelenő írások mellett szinte azonnal napvilágot látott egy önálló kötet is, *Finnország 1940* címmel, *Nagy Iván* szerkesztésében, amely nemcsak a szovjet–finn háború eseményeivel foglalkozott, hanem egyúttal áttekintést adott a finn kultúráról is.

A magyar–finn kapcsolatok harmadik, jelenleg is tartó szakasza – a két országnak a háború utáni időszakban más-más politikai táborba való tartozása miatt – hosszabb szünet után 1949-ben indult meg újra, amire a teljes *Kalevala* megjelenésének 100. évfordulója kínált alkalmat. A megemlékezésre *Lakó György* professzor vezetésével magyar küldöttség utazott Finnországba. Ugyanabban az évben finn fiatalok is nagy számban vettek részt a budapesti Világifjúsági Találkozón, a magyar sportolók számára pedig az 1952-es helsinki olimpia minden idők legeredményesebb olimpiai szereplését hozta el.

Finnországban 1950-ben megalakult a *Suomi-Unkari Seura* (Finn–Magyar Társaság), amelynek fontos szerepe volt a kialakult hidegháborús időszakban a korábbi jó kapcsolatok újraélesztésében. A háború utáni első – sorrendben a második – kulturális egyezményt azonban csak jóval később, 1959-ben írták alá. A szerződésben rögzítették a másik ország nyelvének anyanyelvi lektorok által való oktatását (Magyarországon három egyetemen, Finnországban pedig a Helsinki Egyetemen). Ennek köszönhetően már ugyanabban az évben megkezdhette működését Helsinkiben az első magyar lektor, *Lavotha Ödön*. Az egyezmény a kulturális és tudományos együttműködést is rögzítette, ez azonban csak lassacskán indult meg, majd egyre bővült az 1960-as évektől napjainkig.

Az azóta eltelt fél évszázad alatt sokoldalú szellemi kapcsolat bontakozott ki a rokon nyelvet beszélő két nép között. Az oktatásban a magyar nyelvnek öt finn egyetemen, a finn nyelvnek nyolc magyar egyetemen való tanítása nyomán nem csak a magyar szakosok ismerkedhetnek meg a magyar és a finn nyelvvel. Az utóbbi években az egyetemek által szervezett Erasmus-cserék segítségével oktatók és diákok is egyre nagyobb számban tölthetnek el ösztöndíjasként akár egész tanévet is a másik országban.

Magyarországon a finn kulturális rendezvények (képző- és iparművészeti kiállítások, zenei vagy színházi előadások, irodalmi estek, filmhetek, fordítói és tudományos szemináriumok) szervezését újabban a budapesti *Finn Nagykövetségen* 2004 óta működő *Finnagora* nevű intézmény is segíti, Finnországban pedig a Helsinkiben 1980-ban megnyitott *Magyar Kulturális és Tudományos Központ* szervezi. A szépirodalmi művek fordításában korábban tapasztalható aránytalanság a 60-as évektől

kezdve fokozatosan kiegyenlítődött: 1950 és 1986 között például Finnországban 56 magyarra fordított könyv jelent meg, míg ezalatt Magyarországon 64, finnből magyarra fordított szépirodalmi művet adtak ki, többek között a közkedvelt *Finn Irodalom Könyvtára* c. sorozatban.

Legutóbb 2012-ben jelent meg több magyar szépirodalmi mű (*Csaplár Vilmos, Esterházy Péter, Kondor Vilmos, Örkény István, Papp Sándor Zsigmond, Spiró György, Weöres Sándor*), mivel abban az évben Magyarország volt a Helsinki Könyvfesztivál díszvendége. 2013-ban pedig több magyarra fordított finn regényt adtak ki (*Katja Kettu A bába, Tuomas Kyrö A koldus és a nyúl, Riikka Pulkkinen Igaz*). A 2014-es Budapesti Könyvfesztiválon pedig a magyarra *Tisztogatás* címmel fordított finn regény szerzője, *Sofi Oksanen* lesz a díszvendég.

A kulturális együttműködés mellett igen aktívan tevékenykednek a civil szervezetek, Finnországban a *Suomi-Unkari Seura*, Magyarországon pedig az 1989. február 28-án az országban működő finn baráti körök szövetségeként létrejött *Magyar-Finn Társaság*, amelynek jelenleg csaknem 50 tagszervezete van, de mellettük 60 magyar–finn testvérvárosi kapcsolat is működik, amelyek sokat tesznek a két nép kultúrájának jobb megismertetéséért.



**Futaky István**  
**(1926–2013)**

*„Itteni tevékenységem döntően magyarközpontú. Érzelmileg, szellemileg soha nem szakadtam el hazámtól, s önkéntelenül mindig »hazafelé tekintve« dolgoztam.”*

Futaky István 1926. május 12-én a megyében, Mátészalka melletti kis községben, Nyírcsaholyban született. Iskoláit Mátészalkán, Nagykállóban, majd Jászapátiban végezte. Ott érettségizett 1944-ben, kitűnő eredménnyel. Származása miatt nem kerülhetett abban az időben egyetemre. Volt segédmunkás, a Terményforgalmi Vállalatnál alkalmazott, majd 1952-ben a Római Katolikus Hittudományi Főiskola hallgatója lett. A papneveldét ért külső atrocitások miatt, tanulmányait felfüggesztette. Egy sikertelen ausztriai határátlépést követően, 1953-ban 4 év és 6 hónapra elítélték. Raboskodott Márianosztrán a börtönben, és dolgozott Csolnokon, kényszermunkatáborban. 1956 júliusában amnesztiával szabadult. Magyarországi életének eseményeit, két önéletrajzi kötetében, *Szalka, Szalka...*, és az *Utam a dossziéhoz* címűekben rögzítette.

1957. január 7-én elhagyta Magyarországot. Ausztria után Németországba került, s egy Ford-ösztöndíj lehetőségével beiratkozhatott a göttingeni Georg August Egyetemre. Felismerte az egyetem abbéli jelentőségét, hogy a 18/19. századi magyar művelődéstörténet szempontjából fontos kutatási terepnek számít. Kiderítette, hogy az ottani levéltárakban gazdag idetartozó anyag szunnyad. Tanulmányainak megválasztásával – finnugor nyelveket és kelet-európai történelmet tanult, de foglalkozott ger-

manisztikával, néprajzzal is – kifejezte azt a törekvését, hogy az anyanyelv, irodalom és művelődés tárgykörében akar továbbra is „otthon” maradni. Az oktatáson, s a későbbi, e témakörbe tartozó publikációkon kívül, a magyar vonatkozású művelődéstörténeti munkája, elsősorban göttingai jellegű lett.

Göttingen – a régi magyar diákhagyomány szerint Gottinga – a 18. század óta a magyar peregrináció fellegvára volt. A felvilágosodás korában közel félezer hazánkbeli, többségében protestáns diák tanult a híres egyetem falai között. Hazatérve bekapcsolódtak az ország kulturális, tudományos életébe. Futaky kutatási eredményei kötetekben is összegződtek. A *Hungarica Göttingensi*ban az itt végzett diákok, egyetemmel való tartós kapcsolatát tárja fel, a *Gelehrten Anzeigen* (1739–1839), a tudós híradások folyóirata magyar témájú közleményeiből közel 600 tételt regisztrál. Munkálkodásának folyamata, egymásra épültsége nyomon követhető, elvezetnek további figyelemre méltó összegzésekhez. E sorban említhető a *Selige Tage im Musensitz Göttingen*, majd egy nagyszabású kötet, a *Göttinga* című monográfia került ki 2007-ben kutatói műhelyéből, melyben az egyetem magyarországi és erdélyi kapcsolatait vizsgálja a felvilágosodás idején és a reformkor kezdetén.

Futaky, a magyar nyelv oktatásán, az egyetemi tanrend keretében tartozó hungarológiai rendezvényeken kívül, gyakran tartott előadást saját kezdeményezése eredményeként ún. külső helyszíneken. Így szervezte meg 1974-ben a Szenczi Molnár Albert ünnepséget, 1984-ben a Kőrösi Csoma Sándor emlékülést, 1989 őszén Bartók-Emléknapot rendezett, 1993-ban az Antall-kormány kultuszminiszteri államtitkára, dr. Kálmán Attila kérésére, sikerült elérnie, hogy Göttingen városa emléktáblát helyezzen el a Bolyai Farkas lakóháza helyén ma álló épület falán. A táblát, hazai delegáció részvételével, az ő emlékbeszédével avatták fel. Meghívott előadóként megfordult Hamburgban, Münchenben, Helsinkiben, Krakkóban, Kolozsvárott és Budapesten. És ő is meghívta az egyes tudományterületek (zene, népművészet, irodalom) szakavatott képviselőit. Fáradhatatlan és következetes volt a magyar szellemi értékek népszerűsítésében.

Szakterületén végzett munkájának eredményeit is folyamatosan közzétette. Tanulmányai a finnugrisztika köréből, elsősorban német nyelvű szakmunkákban az *Ural-Altäische Jahrbücher*ben, az *Ungarn-Jahrbuch*ban, a *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*ben je-

lentek meg. Ez utóbbi, ma is élő folyóiratot alapította 1977-ben, és szerkesztette évtizedeken át.

Nyelvtörténeti kutatásai kötetekben összegezve gazdagították a tudományterület irodalmát. Így, az 1975-ben kiadott *Tungusiche Lehnwörter*, vagy a nagy lélegzetű *Nyelvtörténeti vizsgálatok a Kárpát-medencei avar-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, mely 2001-ben került ki a nyomdából, jelzik pályájának újabb állomásait. Hasonlóképpen fontos vállalkozásnak tekinthető, hézagpótló kötetnek mondható a göttingeni egyetemi könyvtár főkönyvtárosa, dr. Kesztyús Tiborral társszerzőségben írt, összeállított, s 2003-ban kiadott *A hazatérő Farkas Gyula* című mű.

Futaky István tanulmányainak befejezése után ottmaradt a göttingeni egyetemen. Végigjárva intézményvezetésig az egyetemi életpálya minden lépcsőfokát, 1977-ben professzor lett, a Georgia Augusta Finnugor Szemináriumában. Közreműködött különböző testületek munkájában (pl. a Nemzetközi Filológiai Társaságban 1991–1996 között a számvizsgáló bizottság elnöke; 1990-től több cikluson át a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányi tagja; 1988-tól az ELTE és a hamburgi egyetem között létesített Tudományos Tanácsadótestület tagja volt. De más szempontból fontos ügyekben, erdélyi, felvidéki egyestiletekkel tartott kapcsolatot (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kőrösi Csoma Sándor Egyesület) tagként, pártolótágként segítve munkájukat.

Tekintélyes életművet hagyott maga után. Nyelvtörténeti kutatásai során új területeket tárt fel, melyeknek eredményei beépültek a német és a nemzetközi finnugrisztika tárházába. Göttingenben kifejtett tanári működését, a hungarológiával kapcsolatos kultúraszervezői tevékenységét elismerték. A II. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson 1991-ben Lotz János-emlékéremmel tüntették ki. Mádl Ferenc kultuszminiszter kezéből 1994 májusában vehette át a Pro Cultura Hungarica emlékplakettet. A Kőrösi Csoma Sándor Egyesület 2004 májusában, a névadó emlékének ápolásáért, emlékérmével jutalmazta. Schmitt Pál köztársasági elnöktől 2012. március 16-án, a berlini követségen átvehette a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét.

2013. január 21-én meghalt. Ravatalánál családtagok és szakmabeliek álltak. Barátja, az erdélyi származású Csákvári Dániel lelkész búcsúztatta. Pályatársai közül, sokan írásban is elbúcsúzt-

tak tőle. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem tudós tanára, Zaicz Gábor nekrológjának utolsó sorai: „Teljes életet élt. Spontaneitását, lelkesedését, szorgalmát haláláig megőrizte. Requiescat in pace!”

Sírja megtalálható Göttingen melletti lakóhelye, Bovenden komorságában is szép temetőjében.

## **Futaky István göttingeni nyelvészprofesszor munkássága**

### **A kiállításon szereplő dokumentumok**

Könyvek: önéletrajzi, szakmai-nyelvészeti, magyar vonatkozású művelődéstörténeti kötetek.

Szakmai-nyelvészeti publikációk, magyar–német kapcsolatokról szólók hazai sajtóban, magyar–német kapcsolattörténeti publikációk. Dokumentumok a börtönvekről, versei, oktatói, egyetemi előmenetelének dokumentumai; közszereplései, könyvbemutatók, interjúk; kitüntetések; emléklapok, egyesületi tagság; lexikon-szócikkek, bibliográfiák; temetése, pályatársak visszaemlékezései, nekrológok; felesége, *Ruth Futaky* magyar–német műfordításkötetei.



**Részlet  
a kiállításról**

---

## Tisztelgés Bessenyei György síremlékénél

Seszták Oszkár\*

*Mottó: „Nem azért kell írni a históriát, hogy mesélgessünk általa, hanem hogy az emberi itélettéltet erősítsük, a jótul a rosszat különböztessük, és mindezek által az elmét felemeljük, és az erkölcsöt formáljuk.”*

Tisztelt Emlékezők! Kedves Megjelentek!

Abban a terjedelmes kéziratban olvasható e pár sor – a *Rómának viselt dolgai* című műből –, mely csak 162 évvel később jelent meg nyomtatásban. Akkor is csak az első rész, mégpedig úgy, hogy a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnázium tanulói lemásolták az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött 1600 lapnyi kéziratot. Nem is könnyű eldönteni, vajon melyik munka volt nehezebb, megírni az 1600 oldalt, vagy lemásolni, begépelni, nyomtatás alá rendezni Bessenyei azon művét, mely szintűgy jelentős számunkra. Részben azért, mert új irodalmi műfaj alapjaira bukkanunk, másrészt ars poeticának is felfogható a véleménye, amelyet a cenzúrára vonatkoztatva leír: „Hadd legyen inkább írásban igazság, mint nyomtatásban hazugság!”

Pedig milyen örökérvényű a következő idézet is: „Tudod, hogy majd’ minden ember a maga agya velejére kívánná kaptázni e világnak eszét; mivel az ész oly tündér valóság, mely mennél kisebb, annál nagyobbak látszik magának. Valakí eszetlen, egy

---

\* Elhangzott Bessenyei György síremlékénél október 31-én. A megyei közgyűlés elnökének köszöntőjét *Baracsi Endre*, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei referense tolmácsolta.



sem ismeri meg; és csak azok valójában okosok, tudósok, kik igen sokat tudván elhiszik, hogy semmit se tudnak.”

A Bessenyei Társaság egyik tagjának, Fazekas Árpád doktor úrnak a tudományos munkájára támaszkodva tudhatjuk ezt, és még sok más érdekességet – a Társaság többi tagjának tollából – Bessenyei életműve iránt érdeklődve, mert valóban nehéz olvasni és értelmezni is. Éppen ezért nemcsak méltó emlékezés volt – két évvel ezelőtt – az *Emeld nemzetedet! Válogatott művek breváriuma*, hanem szükséges kiadvány is. Mert fontos, hogy emlékezzünk, hogy elmélkedjünk a filozófus-író gondolatain, s nem utolsósorban ápoljuk azt az eszmeiséget, amelyet képviselt. Mi is a magunk eszközeivel.

Engedjék meg, hogy éppen erre hívjam fel az itt lévők figyelmét arra, hogy a jóra való törekvés, a hazáért, a haza javáért való ténykedés vezérel bennünket is akkor, amikor a Megyeházán, a bölcsész-költő nevére elnevezett nagyteremben, a Bessenyei Diszteremben helyet adunk olyan előadásoknak, műsornak, rendezvénynek, mellyel tudjuk, hogy gazdagodik az ide betévedő.

Minden elkötelezett érdeklődő tudja, hogy Bessenyei hozta létre az első Tudós Társaságot, a Tudományos Akadémia szellemi elődjét. Nem véletlen, hogy a Bessenyei-kehelyre vésett Vietórisz-idézet vége így szól: „Műveltségért, magyarságért / Küzdjön minden nemzedék!”

A Megyei Önkormányzat minden évben megünnepli a Tudomány Napját – szolgálva azt a célt, melyet Bessenyei tűzött elénk. Mert tanulással szerezhetünk műveltséget, a tudományos ismeretek széles körű terjesztésével pedig magunk is hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a hallgatóság megérezze: az erő a tudásban rejlik. Hiszem, hogy méltó helyszíne tudomány napi rendezvényeinknek a Bessenyei Nagyterem.

Jómagam így emlékezem Bessenyei Györgyre, a szellemóriásra, a magam területén a nemzeti műveltséget szolgálva.

Köszönöm a figyelmüket!

## **„Félre bánat, félre bú”**

*2013. november 28-án ismét a Bessenyei Társaság vendége lehettem. Az volt a tervem, hogy megjelenés előtt álló népzenei válogatásom bemutatásával és segítségével, tréfás népdalok dalolásával kellemes, vidám órát töltsünk együtt.*

Néhány évvel ezelőtt kis társaság tagjaként egy hétig Ausztriában voltam. A sípályáiról nevezetes kisváros panziójában búcsúestet szerveztek a házigazdák. Innen-onnan előkerült harapnivaló és édesség mellett, egy-egy pohár bor is hozzájárult a vidám hangulathoz. Egy gitár is akadt a háziak kezében, és néhány akkord kíséretével megszólaltak a fülbemászó alpesi dallamok. Egyik-másik szinte ismerősnek tűnt, néhány elhangzás után már mi is dudorásztuk a visszatérő részeket. Aztán ránk került a sor, de a számunkra oly kedves népdalainkkal magunkra maradtunk. Valahogyan más töről fakad a mi zenénk. Nem tudtunk alkalmazkodni ehhez a könnyed, tréfás énekléshez. Pedig nekünk is vannak ilyen dalaink, csak nem jutott eszünkbe. Kodály Zoltán már 1925-ben leírta: „Százhangú orgona a magyar népzene, mindenre van hangja, a szelíd tréfától a tragédiáig.”

Akkor, a búcsúest után határoztam el, hogy megkeresem ezt a hangot, a vidám, szelíd tréfa hangját népzeneinkben, és válogatok belőlük egy kis kötetre valót.

Vajon mitől vidám, tréfás, másokat is dalra csábító az ének? Magam számára úgy fogalmaztam meg a választ, hogy a tréfa, humor a váratlansággal, szokatlansággal születik, ha a szöveg, a ritmus, a dallam vagy a forma, meglepetést okoz, eltér a szabályostól.

Először azokra a szövegekre, illetlen kifejezésekre, szabad-szájúságra gondoltam, amelyek eltérnek a hétköznapi beszéd-től. Lakodalmi multságokban, tréfákban bőven vannak ilyenek. Ahogyan Kodály írta a Magyar népzene tára, Lakodalom című kötetének előszavában: Ilyenkor „... lazul az illendőség iratlan szabálya...” Rögtön hozzátette azonban: „... de csak arra az idő-re.” Népdalaink szövegvilágára – ha elő is fordul – nem jellemző a vaskos tréfa, közönséges hang. Ismét Kodályt idézve: „A magyar nép szomszédaival és más hasonló műveltségű népekkel összehasonlítva határozottan az illedelmesebbek közé tartozik.” Ezért, hát én sem válogattam a kötetbe illetlen, bántó szövegű, durva tréfákat.

Nem hagyhattam azonban ki a válogatásból a szöveg csipkelődő, tulajdonságokat bíráló, hibákat feltáró, csúfolódó formáit..(A kivetített kottakép segítségével gyorsan megtanultuk és énekel-tük a Tolna megyében gyűjtött dallamot)

Giusto Mőzs (Tolna), 1948. K.L.

1. Is - mer - tem a - pá - dot,  
I - gën jó gaz - da vót,  
A Ba - la - ton part - ján  
Két ka - zal ron - gya vót.

2. Egy egér belebujt,  
Füle-farka kinn vót,  
Azért a tē japád  
Igën nagy gazda vót.

Mosolyra fakaszthatnak minket a recitáló dalok, vagy az egyre gyarapodó, felsoroló szövegek, történetek, tréfás mesék:

*Ghymes (Nyitra), K.Z.*

Giusto

1. El - men - tem én a vá - sár - ba fél pénz - zel,

Tyú - kot vet - tem a vá - sá - ron fél pénz - zel,

a 2. versszaktól kezdve

Tyú - kom mond - ja: kotty.

A további versszakok humorát egy másik változat feldolgozásában nagyszerűen rajzolta meg Kodály Zoltán. (Meghallgattuk a Magyar népzene sorozat darabját, a Kitrákotty mesét)

Sok népdalunk aszimmetrikus felépítése, egy-egy meghosszabbodott vagy megrövidült sora, külső vagy belső bővülése is a humoros hangulatot erősíti.

*Kérszemjén*  
(Szabolcs-Szatmár-Bereg), 1955. H.I.

Giusto

1. Egy szem szil - va, du - rán - ca - i,

Tud - nál - e még ka - csin - ta - ni?

Meg - et - ted a su - vic - kot, a ci - pőm - re nem ju - tott,

Nem nőtt ki a ba - ju - szod.

2. Egy szem szilva, két szem kökény,  
Pállott szájú suszterlegény.  
Megetted a suvickot... stb.

Aztán jöttek a jellegzetes bővülésű, ún. libizai dalok, mint pl. a Kocsi szekér, kocsi szán, a szóló-csoport éneke csábító, parlando-giusto előadású dalok, mint a Hej, rózsa, rózsa ékes vagy kezdetű, vagy talán a közös dalolásra leginkább készítő refrénes dalok:

*Hereg*  
(Komárom-Esztergom), 1921. K.Z.

Giusto

1. Sá - ga a li - ba be - gye,  
Nin - csen a - ki meg - e - gye.  
*Refr.*  
Hej, ha tun - na, ten - ne ró - la,  
Hej, ha tun - na, ten - ne ró - la.

Egyre lelkesebben, felszabadultabban szólt az ének. A mosoly, néha nevetéssé erősödött. Talán mindnyájan megérettük Kodály Zoltán gondolatának igazát: „... az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, féltékenységből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíción javít, munkára kedvet csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemre-fegyelemre szoktat... Fejleszti a közösségi érzést.”

Így, énekszóval, felszabadult, vidám hangulatban zárult a Bessenyei Társaság 2013-as év novemberi együttléte.

Azóta a tervezett népdalválogatás is megjelent. A kis kömvy száz vidám, tréfás népdal kottáját tartalmazza, az elterjedtségre, feldolgozásokra való utalásokkal, *Félre bánat, félre bú* címmel. A kötethez 2 CD is kapcsolódik, melyen mind a 100 népdal felvétele hallható.

Bár segíthetne ez a kis gyűjtemény abban – ahogyan talán itt is történt –, hogy a válogatás dalait daloló fiatalok és idősek, lányok és fiúk megértsék, de főleg megtapasztalják a Kodály-fogalmazta hatást, vagyis az ének gyógyító, felszabadító, közösségformáló erejét.

---

## **Hagyományos ünnepi, karácsonyi találkozó**

Dr. Nagy Éva

2013. DECEMBER

### **A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság tevékenységéről a 2013-as esztendőben**

A Bessenyei-kultusznak immár több mint egy évszázados hagyománya van Nyíregyháza és a megye életében. A 19. század végén alapított Bessenyei Kör, később Társasággá alakult szellemi műhely 1949-ig töltötte be kultúraközvetítői szerepét, amikor az ismert politikai okokból kénytelen volt megszüntetni működését. Az 1987-ben újjáalakult Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság 2013-ban a 26. éves programját szervezte.

Ha az évenként visszatérő társasági alkalmakat sorra vesszük, a 2013-as esztendő programjai is jól mutatják sokrétű tevékenységét:

– Havonként elemző, értékelő, bemutató előadásokra került sor a tudomány és a művészet különböző területeiről (Székely Gábor és Révay Valéria nyelvészeti, Madácsi Mária pszichológiai, Bakó Endre és Nagy Éva irodalmi, Joób Árpád zenei, Tóth Sándor helytörténész és Futaky László emlékező előadásai)

– Futaky István nyelvész professzor munkásságára emlékezve tartalmas előadást és gazdag, sokszínű dokumentumokat felvontató kiállítást rendeztünk.

– Érdekes egyszemélyes színházi előadást és különleges Szalay Lajos rajzokat láthattunk Kardos Katalin összeállításában

– A Megyeháza Bessenyei Nagytermében megtartott Györgynapi ünnepségünk emelkedettségét a Vikár Zeneiskola tanárainak (Fesztóry Ágnes, Suhanyecz Viktória, Tündik Judit, Kóti Gergő, Iváncza László, Olajos Gábor) színvonalas játéka biztosította.

– A Bessenyei-emlékhelyek ápolása jegyében a Társaság minden évben ünnepi beszéd és színvonalas műsor kíséretében májusban megkoszorúzza a Bessenyei-szobrot és október végén az Északi temetőben a felújított Bessenyei-síremléknél emlékezik névadójára. Koszorúzási ünnepségünket dr. Kovács Ferenc polgármester úr és Baracsi Endre megyei képviselő úr is megtisztelte, Martinovszky István tárogató játékaival, a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola hallgatói és a Szent Imre Katolikus Gimnázium tanulói pedig műsorukkal kapcsolódtak be megemlékezésünkbe.

– Társasági összejövetelek szabad keretek között: a Sóstói Múzeumfaluban közös vacsora és karácsonyra hangolódva ünnepi műsorral, beszélgetéssel

A Móricz Zsigmond Városi és Megyei Könyvtár Kamaraterme lett szeptembertől a Bessenyei Társaság programjainak színhelye. Köszönet az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumnak, hogy több évtizeden át otthont adott társasági életünknek, és köszönet a Megyei Könyvtárnak, hogy együttműködő partnerként segítette beilleszkedésünket intézményébe. Sikerral szerveztük közös programjainkat is (l. kiállítás, ismerkedés a számítógéppel tanfolyamon való részvétel).

A könyvgyűjtés és ajándékozás (55 kötet és 11 folyóirat) a tiszaberceli Idősek Otthonába lehetőséget teremtett arra is, hogy igyekezzünk szorosabbra fűzni újra a kapcsolatot Bessenyei szülőházával, az ott élőkkel, akik a filozófus-író hagyományát, szellemi örökségét hűen őrzik.

Társaságunk működésével kapcsolatos feladatainkat folyamatosan végezzük. 2013-ban módosítottuk és az illetékes szervekkel elfogadtattuk Alapszabályzatunkat, a Társasággal kapcsolatos hivatalos bejegyzéseket, változtatásokat elvégeztettük.

A Társaság rendszeres kapcsolatot tart más egyesületekkel és intézményekkel (Kodály Társaság, Kazinczy Társaság, Kölcsey Társaság, Városvédők Egyesülete, Anyanyelvápolók Szövetsége, Móricz Zs. Kulturális Egyesület)

– A Társaság a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetségébe (KITÁSZ) és Magyar Irodalomtörténeti Társaságba tagozódik.

## Kiadványunk:

– Bessenyei Almanach – évente jelenik meg dr. Csermely Tibor és Erdélyi Tamás szerkesztésében (a 2013-as a 9. jubileumi kötet, megjelenik 2014-ban)

Sokasodik és erősödik a Társaság tagjainak irodalmi és közéleti jelenléte a városi és megyei életben (dr. Nagy Éva, dr. Csermely Tibor, Erdélyi Tamás, a Horváth házaspár és Czimbula Józsefné a Bencs Villa, a városi művelődési központ és a megyei könyvtár kulturális rendezvényein előadóként és zsűritagként vettek részt, a Szabolcsi Szemlében publikálók között tagjainkat is ott találjuk (l. Futaky László, dr. Csermely Tibor).

A Társaság tevékenységét rendszeresen figyelemmel kíséri a nyíregyházi Campus Rádió, amely kötetbemutatókat, ünnepi irodalmi összeállításokat sugároz dr. Csermely Tibor és Matyasovszky Edit sokszínű tevékenysége által, a Kelet-Magyarország pedig a társasági híreket jelenteti meg, és újságcikkekben számol be az elhangzott előadásokról Száraz Anca újságíró és Czimbula Józsefné társasági tagunk közreműködésével.

***Dr. Csermely Tibor***

## **Advent és karácsony a magyar lírában**

**Irodalmi elmélkedés görögkatolikus kispapok közreműködésével**

Az ünnepnapok sorában a legbensőségesebb, legcsaládiasabb ünnep a karácsony. Teljes lesz az örömünk, mert gyermek született, nekünk fiú adatott! Születését a betlehemi csillag jelezte, és az angyalok vitték hírül a pásztoroknak, hogy megvalósult a csoda. Kézzelfogható közelségbe került minden, amire váraoztunk, minden, amire vágyoztunk.

Kétezer éve a decemberi éjszakán erre a csodára emlékezik a világ. A családokban ilyenkor melegebbek lesznek a szívek, szeretetteljesebbek a gesztusok, melegebbek a szavak. A kisgyermek kipirult arcú öröme átragad a szülőkre és a nagyszülőkre.



Megértőbbek, elnézőbbek leszünk tágabb környezetünkben, most sikerül azokat is szeretnünk, akiket egyébként gyűlölettel emlegetünk. Béke lesz a háborúzóknak között, és ha csak napokra is, elhallgatnak a fegyverek.

A művészeteknek, a zenének, irodalomnak, képzőművészetnek is egyik ihletője a karácsony misztériuma.

Az irodalom különleges érzékenységgel énekl meg az angyali üdvözlést csakúgy, mint karácsony éjszakájának a csodáját, József aggódó buzgólkodását, Mária könnyes örömét, a pásztorok naiv jámborságát és a napkeleti bölcsek rangjukhoz illő ajándékait.

Ebből a korokon átívelő jelenlétből válogattunk össze egy csokorra valót most az irodalmi elmélkedésünk számára.

[Harmatozzatok, egek...]

Adventben a hajnali misék különleges hangulatot kölcsönöznek a decemberi virradatnak.

*Gárdonyi Géza Rorate* című novellája tanítóskodása idejéből származik. Az elbeszélés kezdetén a sötét utcákon feltűnnek az emberek, menve a templom felé. Az iskolás gyerekek egy-egy darab fát hoznak, aznap azzal fogják fűteni a tantermet.

[Aztán beharangoznak... Elmondta *Gergely Tamás*]

A várakozás öröme szólal meg *Juhász Gyula Rorate* című versében. Néhány sorban a líra hangján kölcsönzi az előbbi hangulatot – a hajnal derengését, a mise áhítatát és a kereső vágyakozást. [Elmondta *Balázs Miklós*]

Ugyancsak a vágyakozás öröme szólal meg *Juhász Gyula Karácsony felé* című versében. Szeretné általánossá tenni a decemberi igézetet [Elmondta *Kaskötő Miklós*]

Sok költő írt verset a Mária-élmény hatására. *Dsida Jenő Angelus* című verse az angyali üdvözlést csodáját énekl meg. [Elmondta *Pósán Ferenc*]

[Ó, boldog Betlehem...]

A karácsonyi öröm szokatlan hangvétellel, de annál nagyobb bizalommal és tisztelettel szólal meg *Garai Gábor: Betlehemi pásztor fohásza a vajúdjó Máriához* [Elmondta *Kelemen Mihály*]

A karácsonyok hagyományosan családi, otthonközponterő gondolatát fogalmazta meg *Ady Endre Karácsony* című versében. Számára a karácsony az otthont, a szűkebb közösséget jelenti; a

szülőföldet, a múltra emlékező érzéseket. Szeretne legalább ilyenkor távol lenni a nagyváros zajától, békében, boldogan, szeretetben ünnepelni. [Elmondta *Kelemen Mihály*]

[Fel nagy öröme...]

*Babits Mihály Csillag után* című verse gondolatban átfogja az egész Krisztus-történetet. Elindulna a csillag után, és boldogan vinné a három királyok ajándékait. Érdeemes megfigyelni, mi lesz az arannyal és a tömjénnel. A myrhával – és az a szokatlan, hogy egy karácsonyi vers már a Golgotára mutat előre – a kereszten függő Mester véres lábait kenné. [Elmondta *Elek Ádám*]

Különleges helyet foglal el a versek sorában *Bódás János A karácsonyi Jézushoz* című verse. Azt a Jézust keresi, aki ugyanolyan gyermek volt, mint mi, valamennyien. A hétköznapi, az utánozható, a követhető Jézust. Ha te is így kezdted gyermekként, mint én, akkor semmi akadályja annak, hogy én is kövessék [Elmondta *Gázsa Róbert*]

[Dicsőség mennyben az Istennek...]

Irodalmi elmélkedésünk végén csendüljön fel az időmértékes verseléssel megírt, a sorközepek és a sorvégek rímelésével duplán ünnepélyessé tett verse, *Tóthfalusy Istvánnak a Karácsonyi leonínusok*.

*Barmok romlatag ágyán, Jessze ígéretes ágán*

*Új élet született; boldog a Szűz: anya lett.*

*Barmok romlatag almán, kisfia fekszik a szalmán,*

*Barlang, ágy csupa fény: Isten a Szűznek ölén.*

*Künn viharok furulyáznak, tépik a pusztai fákat.*

*S lám, elnyugszik a szél benne, az akol küszöbén.*

*Játszik a gyermek, a karja kicsúszott, nincs betakarva,*

*Mária nézi: nevet – „Fúj az ökör meleget!”*

*Fúj az ökör... s ugye jó lesz? – fúrge tüzet vete József:*

*Lobban a rözserakás, mind csupa láng, ragyogás.*

*Csillan a jó bari szőre, vidáman a szürke tetőre*

*Fény fut. Koppan a kő: „Pásztorok, gyertek elő!”*

*Vének s ifjú legények, jönnek, az ajkukon ének.*

*Billeg ám a dudás, fújja a kis furulyás!*

*Néz a ökör: „Soha illyet!”, a csacsi nagy füle billeg.  
Mind forróbb, tüzesebb, Mária könnye pereg.  
Anyja ölében a gyermek, tapsol a mennyei herceg:  
Kedv, öröm, isteni tett – Krisztus megszületett!  
Barmok romlagat ágyán fekszik a második Ádám,  
Új ág, égi virág, újul a régi világ.*

Őszintén kívánjuk, hogy az ünnepi öröm járja át mindnyájunk szívét. Érintse meg a mi lelkünket a kedv, öröm, isteni tett, hiszen Krisztus megszületett!



---

**A TÁRSASÁG TAGJAINAK  
IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE**



---

**Dr. Bánszki István**

## **IN MEMORIAM**

### **külföldi irodalmi kapcsolataink**

Társaságunk minden időben igyekezett kapcsolatot tartani hazai irodalmi társaságokkal. Így voltunk, vagyunk ma is baráti, személyes jó kapcsolatban a Kazinczy, a Kodály, a Kölcsey és a Móricz Társaságokkal is. Ez így természetes.

De ezeken kívül külföldön is találtunk olyan barátokat, akikkel tudományos és kulturális kapcsolatba léphettünk, együtt dolgozhattunk. E sorokat múlt időben fogalmaztam. Sajnos. E szép kapcsolatokat a múló idő mára lezárta. Pedig milyen hasznosak, érdekesek és figyelemre méltóak voltak!

Elsőként hadd említsem a bécsi BORNEMISSZA TÁRSASÁGOT, amely vezetője *Szépfalusi István* lelkész volt, aki társaival együtt többször is járt nálunk és a gimnázium dísztermében zenével, énekkel színesített szép előadásokat tartottak. (Ő egyébként ifjú lelkészként már többször járt városunkban!) Bécsben a Társaságában összefogta a magyar irodalmat, anyanyelvet, zenét szerető honfitársait, s szoros kapcsolatot tartott fent a szülőföld irodalmi életével. Számos műve bizonyítja tudományos és szépirodalmi munkásságát. Isten veled István! Mosolyodban, könyveidben élsz tovább. Amíg élünk, emlékezünk Rád!

Másik barátunknak még szorosabb kötődése volt városunkhoz, hiszen a nyíregyházi „prepában”, vagyis Tanítóképzőben végezte tanulmányait s szerzett pedagógus oklevelet. Ő volt, aki a forradalom leverése után hagyta el az országot, s az USA-ban élt és dolgozott tovább. Nem véletlen, hogy ottani magyar társaival megalapította az AMERIKAI BESSENYEI KÖR társulatát, s így erősítette kapcsolatukat a hazával. Szociológus professzorként – a kor-

szakváltás után – többször is hazalátogatott, így Társaságunkban is tartott előadást munkásságáról. Több könyvében, tanulmányaiban kifejtett nézeteiről a Bessenyei Almanach 2012 (11–15) megjelent szép, emlékező írásában Kovács Tiborné számol be részletebben. Cikkének tanulságos záró mondatát fontosnak tartom itt is idézni: „Örizzük szellemi örökségét.” ... A mi és a következő nemzedékek feladata és felelőssége, hogy folyamatosan épüljön... a világ bármely részén élő magyarság nyelvi, kulturális és szellemi egysége, az Illyés Gyula által megénekelte „haza a magasban”. *Károly, de Nagy!* Kislányod, Piroska által készített közös fotónk a Könyvtár előtt ma is él. Felejthetetlen. Mint minden jó szó.

Társaságunk harmadik külföldi irodalmi kapcsolata *dr. Futaky István* barátunk volt, aki szintén szoros szálakkal fűződik meggyénkhez, hiszen Nyírcsaholyban született. 1957-től a németországi Göttingában tanult és dolgozott. Szakterülete a Kárpát-medencei avar-magyar kapcsolatok nyelvtörténeti vizsgálata lett. A Göttinga címmel megjelent kötetét az MTA Egyetemtörténeti Albizottsága és az ELTE Levéltára adta ki. Csak azért nem részletezem munkásságát, mert jelen Almanachunkban öccse Futaky László a teljes előadásra vonatkozó kiállítás anyagát is elénk tárta. Ennél jobbat, többet úgy sem tudnék mondani.

És nem is ez a céлом. E három – irodalmi, baráti, társasági kapcsolat felvillantásával mindössze annyit akartam, - de azt feltétlenül – hogy meghajtsam fejem e külföldön élt, de töretlenül magyar tudós barátaink előtt, akiknek hazalátogatása mindig friss léghört, elismerésre méltó emberi példát jelentett számomra, a Társaság számára.

Akit a Szépfalusi, Nagy és Futaky személyes jelenléte, szellemisége csak egyszer is megérintett, az tudja, miről emlékezem, milyen emberi magatartást, milyen emberi tartást hiányolok immár.

A hiány fájni tud. A kapocs – távozásukkal – elszakadt.

Én már – halványuló szememmel – szomorúan, de köszönettel nézek utánuk.

E történelmi nemzedék elmúltával, mai fiatal ambíciók, nem lehetne, nem kellene új, közeledésre váró, kinyújtott kezeket keresni?! Közelben, távolban... anyanyelven... a magasban?!  
61

---

**Czimbula Józsefné Novák Ibolya**

## **Mert „társaságra vagyunk teremtvé”**

Ez a természetes, az emberhez méltó! Bessenyei Györgytől, a felvilágosodás korának nagy klasszikusától való az emberiség számára örökül hagyott, és itt, a címben idézett tétel. Ki is csodálkozhatna azon a törekvésen, hogy mi, a Bessenyei Társaságra teremtett halandók valami jót, mások számára is hasznosat, szép dolgot vállaltunk, történetesen a névadónk, Bessenyei szellemi értékeinek gondozását, egyidejűleg a hagyományok ápolásával.

A Társaság tudatában van annak a ténynek, hogy mi is utódok vagyunk, nemcsak Bessenyeié, hanem az előttünk járó nemzedék utódai is, akiknek hagyományépítő munkáit példaszerűnek tartjuk. Közvetlen társasági elődeink a számukra adatott 50 év alatt maradandó értékeket, máig ható szellemi kincseket, sőt intézményeket hagyományoztak ránk. A változó gazdasági, társadalmi körülmények között számunkra az elődökhöz hasonló nagy teljesítmény lehetősége kevesebb. Azonban a havonta ismétlődő találkozási alkalmakon a megfogalmazódó és megvalósuló tervek, a meg-megújuló élmények mégis misztériummá varázsolódnak. Akik érzékelni képesek a különleges kulturálódási folyamatot, a tények, a számok mögött képesek érezni a rendezvények által sugárzott hangulatot, emlékezhetnek azokra az érzelmi, spirituális és szellemi hatásokra, amelyek akkor, azokban az órákban el- és feltöltötték a lelkét, és ezekről elhittük, hogy általuk „nőtt egy por-szemmel a Himalája”, és eljött az Ég üzenete. A Társaság ebben a szellemi légkörben már felnőtté vált. Ami a jövőre nézve megnyugtató, az intellektuális barátságok, melynek megtartásával és tudatos erősítésével a fiatalabb erők – szakmai felkészültségük és

---

\* Megjelent a Nyíregyházi Napló május 17-i számában.

tehetségük révén – képesek a Társaság életét magasabb szintre emelni. Hiszen jól ismerik Bessenyei intelmét a jóra való törekvés lényegéről: „A jóra való törekvésben megszűnni alacsonyság volna”. Ugyan ki nem akarna az ember szép hivatásához méltóvá válni. Ennek betartásával válhatott a Bessenyei Társaság eddigi működése során műveltségformáló szellemi tényezővé, amely az irodalom és a tudomány, költészet és a bölcsészet, a zenetudomány és a nyelvészet széles skáláján, a könyvkiadás és az előadóművészet terein, megyei alkotóművészek humán szakemberek közreműködésével végezte irodalmi társasághoz méltó feladatait.

Ilyetén a szépirodalom ízeivel fogalmazott az ünnepelni való alkalmakban igencsak gazdag 2011–2012-es év almanachjaiban *dr. Bánszki István* irodalomtörténész az általa 25 éve újrászervezett Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság tiszteletbeli örökös elnöke. A hagyománytisztelettel kapcsolatban mindnyájan tudjuk pl., hogy egy névnap is mindig illő alkalom az emlékezésre, ezért, mint minden évben, névadónk tiszteletére ez év április 25-én is megünnepeltük a György napot a Megyeháza Bessenyei Nagyteremben, azért ott, mert 1898-ban (Bessenyei halála után 87 évvel) ebben a teremben alakult meg a jogelőd Bessenyei Kör. A Társaság tehát 115 évvel korábban gyűjtotta meg azt a fáklyát, amivel most világítani szándékozik Bessenyei György szellemisége szerint. Ez okból is fontos számunkra a *Kelet-Magyarország* és a *Nyíregyházi Napló* olvasóinak tájékoztatása. Tudatni szeretnénk mindenkivel – az érdeklődést felkeltve különösen a csatlakozni szándékozó fiatalabbakkal – hogy Bessenyei György élete példakép kell legyen az ország, a megye, a város polgárai számára, hisz fivérével együtt a megye küldte, választotta ki Mária Terézia testőrségébe. A későbbi testőr-író ezt meghálálva perfekt beszélte a német, francia, olasz nyelvet, és volt némi angol tudása is, verseiben bölcselkedik, drámát, tragédiát, vígjátékot írt, filozófiai írásai, röpiratai kéziratban maradtak fenn. A 17 évnyi bécsi tartózkodáson kívül életének javát bihari kis falvakban gazdálkodva töltötte. Életművének nagyobbik részét ilyen körülmények között alkotta. Példát mutatott már akkor arra, hogy a falusi-vidéki élet nem a parlagiasodásról szól, ha él és szárnyal a szellem, amennyiben hajt a művelődés iránti igény és a nemzet szolgálatának vágya. Bessenyei tudott a magyar hagyományokhoz, a magyar nyelvhez ragaszkodni, egyidejűleg híve



tudott lenni a haladás gondolatának. Munkássága elismeréseként a XX. században, ugyancsak a megyében és Nyíregyházán indult el az erőteljesebb igény Bessenyei piedesztálra emeléséhez. „Nekünk, akik a magyar demokráciát építjük – mondta *Ortutay Gyula*, az akkori kultuszminiszter – meg kell tanulnunk, hogy magyarságunk, nemzeti múltunk minden értékes hagyományát őrizzük. Ez az elsődleges kötelességünk. Nekünk egyszerre kell itt Kelet-Európában a kelet-európai népek nagy szövetségében együtt szolgálni a hagyomány és a haladás gondolatát.”

Most pedig, május 12-én a Bessenyei téren, *Kallós Ede* monumentális alkotása előtt az ún, „Társaságra teremtett halandók”, azaz érdeklődők hagyományos koszorúzási és megemlékezési ünnepségre gyűltünk egybe. [...] A szoboralak robusztussága, tagjainak természetes helyzete a testőr Bessenyei mellett emlékeztet az íróra is. Az archoz emelt kéz, a könyv az önérzetesen felemelt fő, a mélyebb gondolkodástól, derült bölcséleti szellemtől áthatottnak tűnő arc szintén elénk tárja a Bihari Remete című művében előtűnk álló nagybesenyői Bessenyei Györgyöt.

Most a hagyományörzés okán, fényében és lendületében dr. Kovács Ferenc, Nyíregyháza polgármestere emlékezett. Formalítások nélkül, közvetlen kötetlen szavakban mondta el gondolatait. [...] Nagyon meg kell dicsérni a szabadtéren tárogatón *Martinovszky István* által eljátszott Himnusz és Szózat dallamát, valamint meglepetésként a Társaság elnökének, *dr. Nagy Évának Több bölcsességet* című verséet tehetségesen, kitűnő orgánummal tolmácsoló *Csűry Csaba* görögkatolikus papnövendéket. Az emlékezes és hála virágait a Bessenyei Társaság, Nyíregyháza MJ Város Polgármesteri Hivatala és a szülőföld, azaz Tiszabercel képviselői helyezték el a szobor talapzatán.

**Erdélyi Tamás, korunk boldog embere\***  
**A kerékpározó mérnök visszatekint**

Tavaly májusban ünnepelte aranylakodalmát Erdélyi Tamás és felesége, akiknek az ismeretsége az 1956-ban, az érettségizők tanárköszöntő szerenád-éjszakáján kezdődött. Ama májuséj hangulata azóta velük van, fontos családi eseményeik dátuma. Néhány egyetemi év után, 1962 májusában keltek egybe, majd érkeztek a gyermekeik, Ágnes, Zoltán és Klára.

– Szegény szülők gyermekeiként, szerény fizetésünkből bizony nem könnyen éltünk. Egyszobás szövetkezeti lakásunkban igyekeztünk jól érezni magunkat, majd egy belvárosi emeletréépítés következett, onnan pedig bérlőként egészen a negyedekre „emelkedtünk” – lift nélkül.

Nehéz idők jártak, de az idő tájt is igyekeztek minden alapot megadni csemetéik életcéljaihoz, akik a zenei tagozatú iskolában, Szabó Dénes tanítványaiként jó zenei alapokat szereztek, majd mindhárman sikerrel végeztek később a Zeneakadémián. Először Zoltán alapított családot. Ő zenekari hegedűs és kamaraművész, s már az ő fia – az unokájuk –, Dániel is zenész, orgonista, karmesteri tanulmányokat folytat, testvérhúga egyetemista. Ágnes lányuk Veszprémben sikeres zenetanár-karvezető, az ő gyermekei is szépen haladnak tanulmányaikban. Klára pedig a népzene hegedűse, megszállott művelője, jó ismerője az erdélyi magyar és a hazai szlovákság népdalainak, táncainak.

Magáról Erdélyi Tamás visszafogottabban szól, holott az ő élete sem volt unalmas. Hiszen bár kossuthos korában volt tanárnője, Margócsyné Gyöngyi néni ösztönzésére még a Színművészeti Főiskola felvételijén is

\* Megjelent a Kelet-Magyarország 2013. május 14-i, keddi száma 5. oldalán

megfordult, de végül gépészmérnök lett a Miskolci Egyetemen. Friss diplomával a zsebében a megyei tanács ipari osztályán kezdett. Hat éven át itt ismerte meg az iparirányítást, a vállalati folyamatokat. A műszaki-igazgatási feladatok ellátása körében 16 megyei helyiipari vállalat felügyelete, műszaki-fejlesztési tevékenységének, az újítási mozgalomnak a segítése volt többek között a feladata.

Mérnöktovábbképzésen gyarapította ismereteit az üzemszervezés, üzemgazdaság területén. Majd három évig egy helyiipari vállalatnál került testközelbe a vállalkozások világával, a szovjet import gépkocsik átvételével, a nullszerviz-ellátással, közben jelentős alkatrészgyártó új beruházásán is rajta kellett tartania a szemét. E munkájának az „új gazdasági mechanizmus” ismeretes megfojtása vetett véget. Ezután 17 évig töltött be egy megyei tanácsi szolgáltató vállalatnál különböző középvezetői munkaköröket, s amikor a számítástechnika vállalati alkalmazása került előtérbe, az energiagazdálkodáshoz és az állóeszközök nyilvántartása, gazdálkodása végett olyan programokat készített, amiket – sikeres alkalmazásuk mellett – több társvállalat is átvett.

– Nyugdíjazásomig, ami 1997-ben volt, már ez az izgalmas feladat töltötte be az életemet: a számítógépes munka új és újabb lehetőségeinek az alkalmazása. Elsajátítottam a számítógépes tördelés, a műszaki és művészeti kiadványszerkesztés tudnivalóit, a reklám- és újságkészítés technikai fogásait. S ezek olyan tevékenységek, amelyeket a nyugdíjazás után is lehet folytatni!

A városban sokan a biciklis férfiként ismerik, mert ez az ő ősjárműve, szinte mindehova azzal közlekedik, hetvenöt felett is fiatalosan, türelmesen, udvariasan. Négy helyett két keréken... És seholy nem hagyná hűségese fényképezőgépét.

Várom, hogy mondja, de nem dicsekszik velem, hogy korábban technikumi tanár is volt; majd elnöke a megyei nagyothalló-siket szervezetnek, önzetlenül, segítő szándékkal; hogy szerkesztőbizottsági tagként dolgozik a *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* folyóiratnál; vagy hogy 18 éve szerkeszti a nyugdíjasok megyei lapját.

Végül a legfontosabb: magától említést sem tesz Erdélyi Tamás a legbecsesebb munkájáról, a 2006-ban saját szerkesztésében megjelent, a Városvédő Egyesület által kiadott, nagyszerű könyvről, a *Dienes István, »a honfelügyelő«* című, igényes munkáról, amit nagybátyjáról – Margócsi József szerint –, Nyíregyháza utolsó hagyományörzőjéről írt, születésének századik évfordulójára. A nagy kutatómunkával elkészült mű vetekszik a legveretesebb várostörténeti kiadványokkal.

---

**Dr. Fazekas Árpád**

## **Az igazi Wass Albert**

**Gondolatok halálának 15. évfordulóján**

Mottó: „Magyarország a hazám,  
de Erdély az otthonom”

Czegei és szentgyeydi gróf dr. Wass Albert író 1908. január 9-én Válaszúton (Kolozsvár mellett, Mezőség) született és ebben az évben volt 15 esztendeje, hogy 1998. február 17-én, Astor Parkban (USA, Florida) meghalt. A 90 életéből csupán 37 évig élhetett otthonában, a többi 53 évet idegen földön kellett eltöltenie. Fájó szívvel, 1945 húsvétján lépte át a magyar határt, Sopron mellett.

A Wass-kutatás még szinte az elején tart. Takaró Mihály irodalomtörténész szerint: „Wass nagy író. Egyrészt a Jókai–Kemény–Mikszáth–Herczeg által képviselt magyar széprőzai vonal folytatója, másrészt a magyar regény legnagyobb újtója.” Egyéni írásművészetével egységet teremtett a hazai és erdélyi próza között. Jelentős érték továbbá hazafiassága, személyisége is.

Pályafutása és jelenlegi megítélése engem gróf Esterházy János (1901–1957) felvidéki kitűnő politikus sorsára emlékeztet. Wass Albertet a román Securitate és Ceausescu, míg Eszterházy Jánost a Benes-féle fajüldöző, fasiszta dekrétumok alapján üldözték. A nagy különbség viszont, hogy Wass ügyét az amerikai FBI kivizsgálta és így nem adták ki Romániának, kétszeri kikérésre sem! Ezért, a magyar nemzet is hálával gondolhat az amerikai demokráciára.

Wass Albert emigrációjának a németországi szakasza 1945–1951 között tartott.

1951 augusztusában, Robert Taft szenátor támogatásával, megérkezett Amerikába, négy fiával együtt (Vid, 1936; Huba,

1941., aki később dandártábornok és az Öböl-háború hőse lett; Miklós, 1943; és Géza, 1944). Eleinte nagyon nehéz volt a helyzete, mert bár hat nyelven beszélt, de éppen angolul nem.

Az Újvilágba már elismert íróként érkezett. Az első művei verseskötetek voltak, *Virágteremtés* (1927) és *Fenyő a hegytetőn* (1928). Majd a *Farkasverem* című regénye (1934, Kolozsvár) következett, az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában. A *Csaba* című regénye már Budapesten jelent meg. Az 1940-ben napvilágot látott 6 regényének (*Jönnek, A titokzatos őzbak, Mire a fák megnőnek, A kastély árnyékában, Vérben és viharban* és *Egyedül a világ ellen*) a végső kicsengése mindig az Erdélyben való megmaradás és a népek békés együttélése melletti hitvallás!

Az Erdélyi Helikon még 1938-ban, az Erdélyi Irodalmi Társaság pedig 1939-ben tagjává választotta, s 1942-ben lett a Kisfaludy Társaság tagja. Kitüntetések is kapott, 1940-ben Baumgarten-díj, 1941-ben Klebersberg-díj, valamint 1944-ben Zrínyi irodalmi díj; az MTA tagja lett és a kolozsvári Egyetem díszdoktorává avatta.

Még németországi számkivetésének a végén írta meg legszebb regényét *A funtineli boszorkány* címen, amely már Amerikában jelent meg 1959-ben. Ezen urszubeli román havasi leány története a világirodalom legszebb román havasi regénye (ez Ion Coja prof. véleménye).

Dunai Ákos 1982. évi „Látogatóban gróf Wass Albertnél” című riportjából ismert, hogy „Florida egyik természetvédelmi területén, az ocalai őserdő közepén, közigazgatásilag Astor nevű faluhoz tartozva, a világ zajától és pörlekedésétől elvonulva él gróf Wass Albert” egy hatalmas, ódon házban. Ez a vidék emlékeztette Erdélyre.

A leghosszabb, 32 évig tartó második házasságát a skót-amerikai *Elisabeth McClain*nel kötötte, aki írói pályáját is jelentősen támogatta. Ismét sok kéziratot megírt, *Magukra hagyottak, Kard és kasza, Átoksori kísértetek, Te és a világ, Elvásik a veres csilag, Valaki tévedett* és *Hagyaték*. Az általuk létrehozott Amerikai Magyar Szépmíves Czeh 19 magyar és 43 angol nyelvű könyvet adott ki (összesen 62-tl!). Köztük 1969-ben, a még 1946-ban megírt *Adjátok vissza a hegyeim* című művét, amelyet 1952 végén fordított angolra németből Eric Massey. E munkáját Nobel-díjra is felterjesztették.

Fontos megemlíteni, hogy az 1956-os forradalmunk után hatalmas lobbitevékenységet fejtett ki Amerikában (*The Transylvanian Quarterly* és *The Danubian Press* című lapjaiban).

Wass Albert egészségi állapota 1987-ben megromlott, depressziós lett. Még a 90. születésnapján, 1998. január 8-án ugyan együtt volt a család (bár a harmadik házassága *Marita Plankkal* nem sikerült, tévedés volt), s beszédet mondott az Élet mellett; hazajönni magyar állampolgárként és nem mint amerikai akart. Sajnos, nem így alakult, mert 1998. február 17-én öngyilkos lett.

Az anyaországi hagyományápolását négy és fél évtizedre kizárta az 530/1945-ös miniszterelnöki rendelet, amely Wass Albert *Jönnek* című regényét (riportkönyv Erdély visszatéréséről, 1940) indexre tette. Így a rendszerváltásig itt sem írni, sem előadni nem lehetett Wass Albertről, mert antikommunista volt.

Természetesen, 1990-től kezdve a helyzet gyökeresen megváltozott, s igyekszünk pótolni a mulasztásokat. Ma már vidéken is egyre több Wass Albert irodalmi estről, rendezvényről tudunk beszámolni. Így a Kelet-Magyarország napilap 2007. október 6-i híradása szerint Nyíregyházán, a sóstófürdői református templomban *Réti Árpád* színművész tartott nagy sikerű előadóestet. A nyíregyházi polgármesteri hivatal dísztermében 2008. december 14-én Igazgyöngyök című műsorával *Kádárné Szász Ildikó* emlékezett Wass Albertre. Sőt 2010. március 12-én Wass Albert műveiből maratoni felolvasást tartottak a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium diákjai számára. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy Tunyogmatolcs községben (Fehérgyarmati járás) 2011 júniusában Wass Albert irodalmi estet rendeztek *Nagy Erika* és *Tomanek Gábor* közreműködésével.

Emléktáblát is avattak Wass Albert tiszteletére még 2008. november 26-án Újfehértó városában, a Zajti Ferenc Kulturális Központ bástyafalánál, Érpatak községben (Nagykállói járás) pedig 2010 áprilisában Wass Albert emlékművet (hatalmas kötömb, *Ecker Róbert* szerencsi szobrászművész alkotása) a Wass Albert Községi és Teleház előtt, továbbá a Házban domborművet (*Balog Zoltán* alkotása, Nyíregyháza). A változások felgyorsulásának érzékeltetésére éppen csak utalok arra, hogy a *Magyar Élet* (Ausztrália), 2009. július 18. száma 2. oldalának híradása szerint „A Kárpát-medence 48. Wass Albert szobrát Trianon emléknepjén Pomáz városa avatta fel” (*Bálint Károly* marosvásárhelyi művész alkotása).

Most már tehát a hazai hagyományápolás is egyre erősödik, több szobor is (Budapest, Debrecen, Pomáz, Győr-Ménfőcsanak, Kaposvár) létesült. Ugyanakkor már többen készítettek filmet is Wass Albertről, *Koltay Gábor, ifj. Szalay Róbert* és *Csontos János*.

A külföldi megemlékezések sorából kiemelem a clevelandi Magyar Társaság még 2007. november 22–25. közötti XLVII. Magyar Kongresszusa második napján tartott rendkívül magas színvonalú Wass Albert Estet, amelyen *Wass Huba* nyugalmazott dandártábornok: *Memories of my Father, Albert Wass de Czege* című előadása is elhangzott.

Ma már hazánkban is könnyen hozzá lehet jutni Wass Albert alkotásaihoz. A Mentor Kiadó (Marosvásárhely) és a Duna International Könyvkiadó (Bp.) közösen, a Wass Albert díszkiadás sorozatában 30 kötetes válogatást juttat el az olvasókhoz (2011. március 4-én indítva).

Kiderült időközben a nyíregyházi *Katona Béla Bessenyei György és Nyíregyháza (1747–1997)* című kötetéből (1997), hogy Wass Albert 1937-ben járt városunkban, a fiatalabb erdélyi nemzedék képviselőivel, *Kiss Ernő* és *Bözödy György* társaságában.

Végezetül idézem, hogy a Wass-kutatásról miként nyilatkozott *Fábián Tibornak* az irodalomtörténész *Takaró Mihály*: „Wass-archívumok igen nagyszámú kiadatlan anyagot tartalmaznak. Több mint fél tucat drámája, számos elbeszélése, és a teljes levelezése kiadásra vár. De lírája is tartogat még újdonságokat. Talán a legizgalmasabb kérdés azon műveinek sorát érinti, amelyeket hazaküldött Amerikából és amelyek erdélyi lapokban álneven jelentek meg. Ezek összegyűjtése is megkezdődött, számos szenzációs írása vár még arra, hogy Wass neve alatt jelenjen meg végre. A titok nyitját levelezése adta meg számomra.”

Wass Albert emlékezete illetve hagyományápolása kapcsán a legfőbb teendőt *dr. Lukács Éva* lelkipásztor, a Wass Albert Könyvtár (Miami, USA; 1998. november 1.) alapítója tömören így foglalta össze: „Tolle et lege” (Vedd és olvasd)!

Kiegészíthetjük ezt még *Takaró Mihály* közismert felfogásával: „Aki Wasst olvas, egy kicsit jobb magyar lesz.” Ma erre nagy szükségünk van!

---

**Dr. Csermely Tibor**

## **Írói-költői számvetés a hetvenedik születésnapon**

Egy kézbesimuló ünnepi kötetbe gyűjtött össze *Losonczi Léna* hetven verset, és *Eddig jutottam* címmel, *Szöllősi Lajos* grafikáival nyújtja azt át olvasóinak, barátainak, tanítványainak. Akik ismerik Léna költészetét, pályáját, sokoldalú kulturális tevékenységét, minden bizonnyal egyfajta számvetésként értékelik a kötet tartalmát, akik pedig csak most találkoznak vele, azokban sürgető igényként vetődik fel a kérdés: ki ez a mondanivalójában sokszínű, érzelmeiben gazdag tartalmú, stílusában és verselésében elragadóan sokhúrú költőasszony.

A kötet hátoldalán, a fénykép alatti szövegben *Pénzes Ottó* minden fontos tudnivalót elmond róla, nemcsak szülőhelyét, származását, ötvenéves pedagógusi munkáját villantja fel, hanem, ami a legfontosabb, hogy írói-költői munkásságának forrásaként mélységes hitét és hatalmas műveltségét tartja.

Máris érzem, hogy a mostani kötetbemutató nem a szokványos tartalmi-gondolati-stiláris jelenlét számbavétele lesz, hanem sokkal inkább arra tesz kísérletet, hogy a címben megjelenő kijelentő mondatot, az *Eddig jutottam* tényét erre a költői pályára visszatekintve értelmezze.

Amikor 1992-ben *Futásodat elvégezted* című kötete megjelent, a belső címloldalon még *Losoncziné Szabó Magdolna* szerepelt, de a *Lénaságom történetében* már új nevet választva, lányok, asszonyok, anyák sorsát, az általuk átélt viharokat mutatja fel írásaiban. Aztán két évvel később, a *Bodzák tenyerén* című kötetben a szülőföldhöz, a hazai tájba, a gyermekkorhoz kötődő, elszakíthatatlan érzéseit kiáltja világgá, s megéli a „verssel vert asszonyi sorsát”. A *Debora dalok* költő asszonya az Ószövetség okos nő-bírájának magatartásával szembesít bennünket verses vallomásaiban, amikor az emberlét keserű élményeiről csakúgy vall, mint az istenkeresés nyugtalanságáról, a megtapasztalás öröméről, és a hitét megtaláló ember ujjongó bizonyosságáról. Három év múlva a *Vallomások* versben és prózában is megszólalnak, egyre drámaibb



felütéssel. 2009-ben hitvalló lírájának indoklását maga adja meg: „Indokoltnak tartom hirdetni ma is a megtérés, a próbatételek hálas fogadását, a megbocsátás fontosságát, a kegyelmi idő lehetőségének kihasználását ... Teszem mindezt a saját megtapasztalásom alapján, hitünk erősítésére. *Válogatott versek – diákesszékkel a Végtelen felé* terelgetik az ifjak gondolatait, s a vélemények erősítik őt abban, hogy egyre feszítőbb a XXI. századi költői felelősség.

2005-ben a *Hűség jutalma* című kötetében őszintén hiszi, hogy a bibliai példa minden korban erőt ad a nőknek, asszonyoknak a SORS által rájuk mért nehézségek elviselésére, de más üzenete is van a könyvnek, mégpedig az, hogy Isten nem személyválogató, minden megtérő bűnöst elfogad.

Egy év múlva, a *Találkozások* című novelláskötetében le sem tagadhatja költői és pedagógusi létét. *Gyöngypál Katalin* az ember-ségesen szigorú erkölcsi világát dicséri, amely hitelesen mutatkozik meg a napjainkban játszódó elbeszélésekben. Aztán 2007-ben a *Karmeltől a Hóreb-ig* című kötet verseit olvasva, megdöbbenett bennünket is a felismerés, hogy nekünk is van Istentől kijelölt tennivalónk. Hite erejével, biztonsággal tudja kimondani: „minden omlás alól lehet menekülés”. Finom, lágy dallamokkal bukkan fel a vallomások sorában a messze tűnő szerelem, de szenvedélyes hangon szólal meg a nemzetért, az országért érzett aggodalom is. Költői ars poétikájának is tekinthetjük e sorokat: „Ha nem leszek már veletek / sok leírt kósza sorral / még túlról is üzenhetek”.

Aki ismerte a 2009-ben megjelent 15., *Csend – súly alatt* című kötetét, joggal hihette, hogy egyfajta költői összegzésnek a tanúja, de Léna az *Eddig jutottam* kötetével rácsáfolt erre. Az ünnepi válogatás két időpont közötti apropója – 1943. november 13. és 2013. november 13. – közben megélt hetven esztendő gazdag termése legjavát gyűjtötte új kötetének magtárába, olyan terméseket, mint a Szalkához ragaszkodó kötődéseit, a szeretet himnuszának szárnyaló dallamát, hamvadó szerelmek emlékének mámorát, egy életgyónással felérő őszinte önvallomását, a túlsó partra készülődés belső nyugalmát, és mindeközben a hazánkat féltő szókimondó indulatát.

A kötet címe – *Eddig jutottam* – így, pőrén csak kijelentés, nem dicsekvő magamutogatás, és nem is elégedetlenkedő siránkozás. Szeretnénk biztosítani Léna, téged arról, hogy messzire jutottál, magasra emelkedtél, jutalmat érdemlő pályát futottál be!

Losonczi Léna: *Eddig jutottam, hetven vers 13 11 13*. Kiadja a Mátészalkai Művészetbarát Egyesület Az írás megjelent a mátészalkai *Mécsvilág* című lap 2013. decemberi számában.

---

**Dr. Csermely Tibor**

## **Gárdonyi kételyei és bizonyosságai az Isten rabjai című regényben \***

Már a téma felbukkanásakor volt Gárdonyiban sok bizonytalankodás. Az író maga mondja el, hogy a kilencvenes évek közepén került kezébe a Margit-legenda. „Érdeklődéssel olvastam, de borzadva tettem le. Vallási örültségnek háza volt az – gondoltam – és ez a szegény leány ennek a legsajnálatosabb áldozata.”

Tíz évvel ezután 1906-ban újraolvas egy fejezetet a legendából, s Gárdonyiban felmerül a kérdés, vajon a legendaíró igazat írt-e, vagy vallási buzgóságában túlzott, amikor azt írja, hogy Margit ezer Miatyánkot és üdvözetet mondott, s tón ezer véniát (omlott a földre féloldalt), s „térdeinek kalácsai megdagadtak” Minden alantás munkát ő végzett.

Ezeket olvasta a legendában, s Gárdonyiban kész a terv, „egy humanista szemléletű elhatározás”. „Nem sokkal szebb volna-e, ha valaki úgy írná meg Szent Margit történetét, hogy azokat a vonásokat emelné ki belőle, amik szépek?” A „lelki nemesség” a „szívbeli jóság” bemutatását érzi Gárdonyi feladatának.

A mű témája IV. Béla magyar király lányának, Margitnak története. Történelmi háttér a magyar középkor. Az ország romjaiból épül a tatárpusztítás után. A király a Nyulak-szigetén klostromot épített apácálánya és társai számára. A dolog előzménye, hogy Béla király és felesége megfogadták a tatárpusztítás idején, ha Isten megmenti az országot, születendő gyermeküket papnak, illetve apácának adják.

Margit áldozat, s ezt az áldozatot önként, nem szükségből, nem kényszerből viseli. Mély hitből fakad áldozata. Elvitathatatlanul

---

\* Elhangzott a jóságos városi olvasókör júliusi összejövetelén és e rövidítésében megjelent a *Nyugdíjasélet* 2013. 7-8. számában.

Margit a regény fő alakja, mégis a regény előterében egy kertész fia, Jancsi áll.

Amikor Jancsit az I. rész első fejezetében beteg apja mellett megismerjük, „tizenkét esztendő... pufók, mint a kulacs, és borzas, mint a pemet”. Apja korán munkára szoktatta. Nyílt tekintetű, szorgalmas jó gyerek, aki a gyermek természetes kíváncsiságával ismerkedik meg azzal a kis világgal, ami neki adatott.

Jancsival akkor kezdődik a bonyodalom, amikor a cselédapácává lett Julis asszony fiát nem engedik be az apácaklasteromba, hiába bizonygatja, hogy ő is ott lakik. János barát viszi el magával, s a férfi szerzetbe kerül.

János barát Budára kíséri Jancsit, s útközben a szerzetesi pályáról beszél neki: „A barátok Isten választottai, vámot, révpénzt nem fizetnek... Isten népe ők e földi világban”. Jancsi emlékezik arra, hogy Fehérváron is látta, hogy köszöntik a barátokat, kezüket csókolják. „Most már ő is barát lesz! Őt is így tisztelik majd.”

A első komoly kételyek Jancsi lelkében „Ki világíthat be a teremtés rejtelseibe? És hát hol a Pokol? Mi a tisztító hely? Képes beszéd volna?”

Azután ilyen kétely mardossa, s ez már egyéni problémájából adódik: „Bűn-e az, amit nem érez bűnnek valaki?” Az olvasónak már bevallja Jancsi, „elméje folyton a királylánnyal foglalkozik.”

Hogy mily reménytelen s eredendően csak lemondást követelő ez a szerelem, Jancsi jól tudja, mégis ír: „A te fehér arcod úgy fénylik szívemben, mint a csillag képe a tónak vizében. A tónak nincs semmi reménye, hogy a csillag leszáll ezüst tükrére.”

A Nyulak-szigeti zárda kiváltságos a magyar klastromok között, hiszen ott a szeretett gyermek, az áldozat: Margit.

Az új klastrom udvarán: „... a fehér leányka álmélkodva forgatja körül hosszú pillájú, tiszta kék szemét”. Csak néhány szóval adja Margit külső jellemzését Gárdonyi: „Fehér bársony arc, árnyat vető fekete szempillák, ajka, mint a vadrózsa gyenge pirosága, s egy icipici kis barna lencsike az állacska jobb felén.”

Margit egészségét megviseli a magát sanyargató, éjjel nappal aszkézisben levő életmód. Imádkozik, böjtöl, dolgozik mások helyett is, a legnehezebb munkát is elvégzi, vezeklőövvel, ostorral sanyargatja magát, s amikor azon csodálkoznak mások, hogy

bírja mindezt az a gyenge test, Margit mosolyogva így válaszol: „Semmi ez atyámfiái. A szeretet mértéke a szenvedés.”

Margit csak egyszer vét a regula ellen, még gyermekkorában, amikor labdázás közben a klostrom kertjéből kiesik a labda és kiszól Jancsinak: „Édes fiúcska! dobd vissza a labdát!” Nem is örül olyan örvendezve, ugrálva soha többet, mint akkor! Meg is dorgálták érte.

Gárdonyi humánuma, kritikája Jancsi fráter gondolataiban ölt testet: „Miért élt így? Hiszen nem arra született, hogy egy rideg klostromban hervassza el az életét?... Miért gyötörte magát? Miért vezekelt? Miért szolgált még a cselédeknek is?... Nem neki való élet volt? Hiszen Istennek se lehetett kedves látvány, hogy egy ártatlan teremtés rongyokban jár, ájulásig imádkozik és véresre vereti magát a böjti éjszakákon! Balgatag rajongás! A kereszténység fájának is vannak bütykei, vadhajtásai. Lehetett volna boldog keresztény anya... De így élni, így fonnyadni el egy királylánynak ilyen nyomorúságban! Így halni meg, ily elhagyatottan”.

A látomás-Margit válasza erre: „Miért homályos neked az én szenvedésem? Nem láttad-e mily romlottságban él ez a nemzet? Mily állatiságban süllyedtek a dús földesurak is? Nem láttad, mennyien megindultak az én alázatosságomon, az én szegénységemen? Nem láttad-e, hogyan terjedt az én imádságos szent életemnek híre szét az országban? Hogyan ejtette gondolkodóba az állati tobzódáshoz szokott szíveket?... Nem láttad, hogy fordult a testi világban élők lelke a lelki világ felé?”

A regényében mindvégig nyomon követhetjük, hogy Gárdonyi a történelmi tapasztalatot, a középkori vallásos gyakorlatot kritikával szemléli, de a szentéletű királylány-apáca áldozata visszavonhatatlanul lenyűgözi. Az olvasónak pedig életre szóló élménye marad Gárdonyi regénye.

---

**ELISMERÉSEK**



## Czimbuláné Novák Ibolya

### Aranydiploma Weöres Sándor 100. születésnapja alkalmából

A fővárosi Batsányi-Cserhát Művész Kör 2013-ra kiírt pályázataira Álmodozás címmel kötöttem meg színes csokromat újabb verseimből. Aktualitása és lelki találkozásunk okán is, kiemeltem a *Gyöngykoszorú – Tavaszváró* gyermekversemet, melyet Weöres Sándor költő emlékére, 100 éves születésének tiszteletére ajánlottam. A pályázat előzménye, hogy a verset Mádi Ildikó néni, volt tanárnőm (bizalmasom) elismerően méltatta. Ezen felbuzdulva, a zenére hangolásomat pedig leányom, Nagyné Czimbula Annamária rögzítette, aki ének-zenetanár és karvezető (a Cantemus Vegyeskar tagja). A pályázatot a zsűri *Aranydiplomával* ismerte el.

#### Cz. Novák Ibolya

#### Gyöngykoszorú – Tavaszváró –

Alto Ze - nc - zen ked - ve van a sok tün - dér lány - nak

A. vi - dá - man ke - ring - ve tán - cot tánc - ra jár - nak.

A. Tün - dér a tün - dér lányt meg is ko - szo - rúz - za

A. ti - zen - két tü - csök meg csak a nó - tát húz - za.

Zene-zen, kedve van  
A sok tündérlánynak,  
Vidáman kerengve  
Táncot-táncra járnak.

Tündér a tündérlányt  
Meg is koszorúzza,  
Tizenkét tücsök meg  
Csak a nótát húzza.

Katica hat lába  
Izeg-mozog rendben,  
Két csápjá bólogat,  
A hőscincér rezzen.

Pirul a kisbogár,  
Alsó szárnya zizzzen,  
Krumplibogár elől  
Gyorsan tovaröppen.

Pók közben levélről,  
Új levélre libben,  
Szövi a hálóját,  
Harmatgyöngyös ingben.

Fényes palotában,  
Gyöngykoszorús díszben  
Suhan egy mátkapár,  
Boldogságos hitben.



## Oklevelet kapott a nyugdíjas költő

Elismerő oklevéllel mondott köszönetet *Demeter Sándor* nyír-egyházi költőnek lelkes támogatásáért, munkásságáért a Váci Mihály Kulturális Központ és a Váci Mihály Társaság Kulturális Egyesület. A végzettségét tekintve szobafestő férfi nyugdíjba vonulása után kezdett verseket írni, számos kötete jelent meg, kulturális programok aktív résztvevője. Az Aranytoll-díjas költő egyébként szőlőgyökér-szobrászattal is foglalkozik.



---

**HALOTTAINK**

**Futaky István  
Kecskés István  
(Debrecen)**

**Lupsa Józsefné Gál Mária  
Dr. Margócsy József  
Szabó Lajos (Ibrány)  
Török Péter**



## Égi behívót kapott a Csend költője

*Lupsa Józsefné*, a kótaji általános iskola nyugalmazott tanítónője, akit *L. Gál Mária* néven ismertek meg a kortárs irodalom iránt érdeklődők, befejezte földi pályafutását. Pedagógus volt, a szó legnemesebb értelmében, és költő, aki a csendben megszülető verseivel igyekezett szebbé tenni a világot. Valemennyi verskötetében úgy születtek a lírai alkotások, hogy vagy alkotói feltételnek fogadta el a csendet, vagy a csenddel jámborul hadakozva segítette világra a verseket.

Az ember hajlamos arra, hogy a csendet a magány szinonimájának tekintse. Kötetei azonban jócskán rácafoltak erre. Ahogy a verseket olvassuk, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a csend nemcsak a magány terméke, nemcsak az egyedüllét „velejárója”, az egyéni elmélkedés és visszaemlékezés közege, a jövő tervezésének belső tartaléka, hanem a csend az érzelmek kifejezésének szép lírai eszköze is, és meggyőzően tárja fel mélységes hitét, érzéseit, örömeit, bánatait, terveit, az övéihez fűződő szeretetét, az Isten alkotta világ természeti szépségeit.

A hatodik, utolsó kötetét *Csenddé olvadok* címmel adta a kezünkbe. Halála előtt tíz nappal mutattuk be azt a lelkes irodalombarát közönségnek szülőfalujában, Kótajban. Félelem nélkül beszélt az elmúlásról, hiszen mindig maga mellett érezte Valaki segítségét. A világ dolgaival szemben éberségre biztatott, és a béke megőrzésére sarkallt. Csenddé olvadó lényé mára fizikai valósággá lett. Saját kötetein túl rendszeresen szerepelt irodalmi antológiákban, számos díjat, elismerést kapott. Mindig ott volt a Bessenyei Társaság rendezvényein, és publikált a Pedagógusok Arcképcsarnokában olyan nevelőkről, akik őt is tanították, vagy kollégái voltak. Sokan szerették és ő is sokakat szeretett.

Utolsó kötetének címadó versében írta: „A csend zenéje csendben csendül bennem / alkonyati égen halk dallammá lennem. / Vagy már nem is élek, vagy már nem is vagyok, / talán lassan így én is csenddé olvadok.” Legyen tiéd, Marika, az óhajtott béke csendje, nyugodj békében!

**Dr. Csermely Tibor**

*Cz. Novák Ibolya*

## **L. Gál Mária emlékére**

Már rég történt meg velem,  
Hogy gyász hír megrendített,  
Hinni ez esetet aligha lehetett,  
Elfogadni, szűkre mért életet?  
'Máriához méltón,  
Isten legyen veled!

Alig pár napja még  
Vígán mosolyogtál.  
Szorgalmas munkáddal  
Mindig meghatottál.  
Hallom, egy könyveddel  
Újfent kirukkoltál.  
Szegény gyermekkorod,  
Mit versben is vallottad,  
Tanítva, tudással  
S hittel kárpótoztad,  
Miközben magad is,  
Folyton vigasztaltad.

Utoljára szép, nagy  
Borítékot adtál,  
Kincsed rejtve benne

Takartál – s mutattál!  
Egy finom gesztussal –  
Hogy össze ne hajtsam,  
Féltőn meg is róttál.

Ravatalod körül glédában  
A sok koszorú, s virág,  
Szerénységed előtt Kótaj,  
És Mind – akik tehették,  
Végső tisztelettel,  
Mély alázattal áll.  
Pompázó ősz dicsér,  
Narfényes fájdalom.  
A sok-sok jó ember  
Csendben, körben állva,  
Fejfák közt, feketén  
Látóhatárt beér.

A papok s a püspök,  
Ki lámpásként világít,  
Karéjban ölelnek,  
Testvérként tisztelnek,  
S imákkal-énekekkel  
Kék égig kísérek.

---

## **Elbúcsúztatták Margócsy Józsefet**

Az irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Nyíregyházi Főiskola egykori főigazgatója munkássága elismeréseként a nyíregyházi önkormányzattól díszpolgári címet kapott, emellett megkapta az Apáczai-Csere-díjat, a Magyar Tudományos Akadémia emlékplakettjét, és a Francia Köztársaság akadémiai pálmarendjét is. Búcsúztatását a nyíregyházi evangélikus templomban tartották meg. Margócsy József 94 évet élt.

Nyíregyháza huszadik századi történelmének egyik legmeghatározóbb egyéniségétől búcsúzunk.

Margócsy József, a város szülötte, egy köztisztelőben álló pedagógus dinasztia emblematikus egyénisége, 1942-től 1959-ig a Kossuth Lajos Gimnázium, 1959-től 1962-ig a Vasvári Pál Gimnázium tanára volt. Általános és középiskolai tankönyvei és szakfelügyelői tevékenysége révén a magyar oktatásügy országosan ismert és elismert személyiségévé vált. 1962-ben a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Magyar Irodalmi Tanszékének vezetőjévé nevezték ki. 1971-től 1973-ig főigazgató-helyettes, 1973-tól 1980-ig az intézmény főigazgatója volt. Munkásságával nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a főiskola, mind a hallgatói létszámot, mind pedig az oktatói és tudományos munka színvonalát illetően az ország egyik nagy főiskolájává vált.

A tanítás és az iskolaszervezés mellett Margócsy József maradandót alkotott az irodalomtudomány területén is. Számos dolgozata, terjedelmes tanulmánya jelent meg Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond írói munkásságáról. Amikor naponta találkoztam vele, azt gondoltam, hogy Margócsy Józsefnek, a közéleti embernek legnagyobb szerelme a Bessenyei György Tanárképző Főiskola. Csak évek múltán vált teljesen egyértelművé számomra, hogy van egy nagyobb szerelme, szülővárosa,

Nyíregyháza. Nyíregyháza az ő számára – ha ez lehetséges – szebb, és „szőkébb” volt, mint Váci Mihály számára. Ha ez lehetséges, még inkább sajátjának tekintette a várost, mint a költő. A város pedig meghálálta ezt a szeretetet. Nemcsak azzal, hogy az önkormányzat díszpolgári címet adományozott neki, hanem azzal is, hogy Nyíregyháza a nyugdíjas években a kutatómunka kincsés-tárává válhatott számára.

Nyugdíjasként, mint a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár helytörténeti szaktanácsadója, fáradhatatlanul gyűjtötte a régi Nyíregyházára jellemző adatokat, és fáradhatatlanul elevenítette fel saját ifjúkorának emlékeit. Az *Utcák, terek, emléktáblák* című kötetek örökbecsű krónikai városunknak. Margócsy József lokálpatrióta volt a szó legnemesebb értelmében, ugyanakkor viszont otthon volt a határainkon túli világban is. Nemcsak francia nyelven, hanem németül is tárgyalóképes volt. Amikor német vagy osztrák vendégek érkeztek a főiskolára, általában megkért arra, hogy „tolmácsoljak”. Ez azonban mindössze abból állt, hogy néha egy-egy szót, kifejezést kérdezett. Egyébként szabadon, szellemesen tárgyalt a vendégekkel. Nyelvtudása, műveltsége révén képes volt egységben látni és egységes elvek szerint értékelni Czóbel Minka, Jókai, Mikszáth, vagy éppen Ronsard műveit. Képes volt összhangot teremteni Anarcs, Nyíregyháza, Budapest, Bécs és Párizs között.

Életének nyolcvanas éveiben is tevékeny, aktív életet élt. Talán csak annyi változott, hogy lassan elmentek azok, akik még Jocónak szólították. Jocó bácsi lett mindenki számára, végérvényesen és visszavonhatatlanul. Csak a legutolsó években említette egyik rövid levelében, hogy immár teher számára a magas életkor. „Mikor meghal egy okos öregember, borzongva vigyáz jegenyék kopasz ága...” – írja Szirmay Endre.

Margócsy József halálának napján a jegenyék és a nyírfák teljes pompájukban köszöntek el egy bölcs embertől. Emlékét a maga teljességében fogják megőrizni családjának tagjai és mindazok, akik vele dolgozhattak, tőle tanulhattak. Alakja és szellemissége markáns ecsetvonásként marad meg Nyíregyháza polgárainak, a magyar oktatásügy, a magyarországi tanárképzés és az irodalomtudomány művelőinek emlékezetében.

**Dr. Székely Gábor**

---

# TARTALOM

ELNÖKI ELŐSZÓ	5
---------------	---

## ELŐADÁSOK

Dr. Székely Gábor: Kiegészítés a Nyelvhasználat háborúban és békében című előadáshoz	8
Kardos Katalin előadóestje: Gloria victis! Dicsőség a legyőzötteknek! 1956	12
Dr. Tréki Török Andor: Hortobágyi imádság	13
Dr. Madácsi Mária: A boldogság bennünk rejlik	15
Dr. Bakó Endre: Bessenyei György Bakonszegen	20
Koszorúzás Bessenyei György szobránál	28
Dr. Nagy Éva: Több bölcsességet! (vers)	29
Dr. Nagy Éva: Kör(kép)zetek. Gondolatok, képzetek a Körkép 2012-ről	30
Dr. Révay Valéria: A magyar–finn kapcsolatok történetéből	37
Futaky László: Dr. Futaky István (1926–2013)	43
Seszták Oszkár: Tisztelegés Bessenyei György siremlékénél	47
Dr. Joób Árpád: „Félre bánat, félre bü”	49
Hagyományos ünnepi, karácsonyi találkozó	
Dr. Nagy Éva: A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság tevékenységéről a 2013-as esztendőben	53
Dr. Csermely Tibor: Advent és karácsony a magyar lírában	55

## A TÁRSASÁG TAGJAINAK IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE

Dr. Bánszki István: IN MEMORIAM – külföldi irodalmi kapcsolataink	60
Czimbula Józsefné Novák Ibolya: Mert „társaságra vagyunk teremtve”	62
Dr. Angyal Sándor: Erdélyi Tamás, korunk boldog embere	65
Dr. Fazekas Árpád: Az igazi Wass Albert. Gondolatok halálának 15. évfordulóján	67
Dr. Csermely Tibor: Írói-költői számvetés a hetvenedik születésnapon (Losonczi Léna)	71
Dr. Csermely Tibor: Gárdonyi kételyei és bizonyosságai az Isten rabjai című regényben	73

## ELISMERÉSEK

Cz. Novák Ibolya: Aranydiploma Weöres Sándor 100. születésnapja alkalmából	77
Oklevelet kapott a nyugdíjas költő (Demeter Sándor)	78

## HALOTTAINK

Dr. Csermely Tibor: Égi behívót kapott a csend költője (L. Gál Mária)	80
Cz. Novák Ibolya: L. Gál Mária emlékére (vers)	81
Dr. Székely Gábor: Elbúcsúztatták Margócsy Józsefet	82

Bessenyei Társaság 2013. évi fontosabb eseményei képekben	85–92
---	-------

---

***A Bessenyei Almanach 2013 évkönyve kiegészül  
Tóth Sándor helytörténésznek  
a következő oldalakon bemutatott cikkével,  
amellyel a szerző a Társaság 2013. szeptemberi  
előadóestjén a Móricz Zsigmond Megyei és Városi  
Könyvtárban lépett fel.***

## **A Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör szerepe Szabolcs megye és Nyíregyháza képzőművészeti életében**

A Bessenyei Kör képzőművészeti szakosztálya 1923. évi megalakulása 90. évfordulója szolgálatja az alapot arra, hogy áttekintsük a Kör közel ötévtes tevékenységét, amelyet Szabolcs megye és Nyíregyháza képzőművészeti életében betöltött.

Egy művelődési kör és a képzőművészeti élet kibontakozásához is egyaránt az igénynek kell megjelennie. A Kör története is bizonyítja, hogy a megyeszékhelyen koncentrálódó középosztály, a polgárság megjelenése keltette fel a kultúra iránti szélesebb igényeket. A kőszínház létrejötté és az építkezések dinamizmusa jelezték a város polgári fejlődésének beindulását. A képzőművészet ágai közül elsőként az építőművészet mutatkozott be máig ható módon. A festészet, szobrászat és iparművészet később, a Bessenyei Kör közreműködésével is tudott csak kibontakozni. A nyírségi fák közül elsőként Bessenyei szobra emelkedett ki.

Bessenyei szellemi örökösei a Körbe tömörülve, célként fogalmazták meg: „... irodalmi és népszerűsítő modorban tartandó tudományos felolvasásokkal, valamint tagjainak régészeti és művészeti ágak művelése végett csoportokba osztása által a társadalmi élet élénkségét értékes módon emelni.”

Az első negyedszázad során a Kör működésében az irodalom, a zene és az ismeretterjesztés mellett nem jöttek létre a képzőművészek csoportjai. Ez azonban nem jelentette, hogy a Kör ne fordított volna figyelmet a képzőművészeti élet kibontakoztatására.


Művészetpártoló tagjai voltak kezdeményezői a Nemzeti Szalon három, 1905., 1909. és 1913. évi kiállításának. A megyeházán

megrendezett kiállításokon a megye és a város képzőművészetek iránt érdeklődő tagjai megismerkedhettek a magyar képzőművészet jelentős alakjaival. Ezeken a kiállításokon első alkalommal tűntek fel a megyéből elszármazott Soós Elemérné Korányi Anna, L. Propper Aranka festőművészek, akik egyben a Magyar Képzőművésznők Egyesülete elnöke és alelnöke voltak. Itt kaptak lehetőséget bemutatkozásra a helyi képzőművészek: Kozák István festőművész-rajztanár, Scipiádes Ida, Evva István, Haissinger Lajos, Mandel József és a vendégként itt alkotó Zahoray János festőművészek és Somogyi Sándor szobrászművész. A Nemzeti Szalon, szoros együttműködésben a Bessenyei Körrel, vállalt hivatását teljesítette. A nyírségi tájon az 1905–1913 közötti időszakban gyökeret vert a képzőművészet, s annak kiteljesedését már a világháború sem tudta megakadályozni.

A Kör vezetői a háború időszakában szervezeték meg az első önálló képzőművészeti tárlatot. A háború forgatagában Nyíregyházára vetődött Keipert László mutathatta be művészetét a kör kezdeményezésével és támogatásával.

A fegyverek elhallgatása, a forradalmak és a megtorlások elcsendesedése után Nyíregyháza szülötte, a festők és a színek fejlődése után 1920-ban bekövetkezett halálát követő évben a Bessenyei Kör volt kezdeményezője és megszervezője egy nyíregyházi helyszínű Benczúr-émlékünnepnek.

**SZABOLCS-BESSENYEI  
VÁR-KÖR  
MEGYENYÍREGYHÁZA**



**Lobogózzuk fel a  
házakat!**

*Polgártársak! Vasárnap az egész ország tigyéli Nyíregyházát, ahol a magyarság világraszóló büszkeségét, Benczur Gyula halhatatlan génjuszát ünnepeljük. Emeljük hazatias lelkesedéssel a nagy nap fényét! Tűzzük ki valamennyien a nemzeti lobogót. Szombaton érkeznek fővárosi vendégeink. Öltözzék zászlódişzbe a város! Lobogózzuk fel a házakat!!*

Volt megemlékezés a Benczúr-szülöházán elhelyezett emléktáblánál. Benczúr-tárlat nyílt a városházán. Rendezett a Kör irodalmi estet a megyeházán és bankettet a Sóstón, ahol Zala György felvállalta elhunyt barátja köztéri szobrának elkészítését. Ez az eseménysor alapozta meg a város Benczúr-gyűjteményét, amely most a Jösa András Múzeum révén szolgálja a Bessenyei Kör által megalapozott nyíregyházi Benczúr-kultuszt. Sajnos az elkészült Zala-féle Benczúr-szobrot a város nem tudta megszerezni.



A Kör vezetői az első negyedszázad során az ismeretterjesztésben sem feledkeztek el a képzőművészetről. Tartott előadást dr. Leffler Béla a szobrászatról, dr. Vietórisz József az építőművészet fejlődéséről és Kozák István több alkalommal is a festőművészetről.

1923-ra jöttek létre a Körön belüli feltételei egy újabb szakosztály, a képzőművészeti létrejöttének. Ez a szakosztály, amely egyben az Országos Iparművészeti Társulat nyíregyházi fiókszakosztályaként is működött, fogalmazta meg: „Ez a szakosztály azt tűzte ki célul, hogy városunk és megyénk minden olyan polgárát (polgárnőjét), aki a képző – akár az iparművészet bármely ága iránt érdeklődik, vagy azt műveli – egy gárdába csoportosítsa és céltudatos munkával a művészeket megyénkben pártolja és fejlessze.”

Egy művészetpártoló és maga is művész orvos, dr. Spányi Géza liceális szakosztályi elnök, majd később a Kör főtitkára bábáskodott a megalakulásnál és az elkövetkező két évtizedben. Dr. Spányi Géza főorvos, grafikus és keramikus, kultúraszervező meghatározó személyisége volt a megyebeli művészeti viszonyoknak. 1923 és 1938 között 17 művészeti írása jelent meg a helyi Nyírvidékben és a Kör folyóiratában, a Szabolcsi Szemlében. Nyíregyháza művészeti viszonyait két alkalommal 1924-ben és 1934-ben írta le, bemutatva a fejlődést.

A Kör képzőművészeti szakosztálya az értékelt időszakban 13 alkalommal szervezett egyéni és csoportos tárlatokat fővárosi, debreceni, hódmezővásárhelyi és helyi képzőművészek részvételével. Közreműködésükkel valósult meg az első megyei iparművészeti kiállítás 1926-ban, az országos iparművészeti- és népipari kiállítás 1934-ben valamint a Bessenyei Kör évfordulós népipari és iparművészeti kiállítása 1938-ban. Ezen mutatta be Spányi Géza Bessenyei plakettjét, s adományozták azt az arra érdemeknek. *(Lásd kötetünk 3. oldalán!)*

Tagjai voltak a szakosztálynak a helyi festőművész-rajztanárok: Boross Géza, Grabowieczky Leon, Járossy Gyula, Molnár Rózsi, Probszt Vilmos, Z. Szalay Pál, Tóth István Lajos, Závorszky Oszkár (Nagykálló), Zerinváry Kornélia. S voltak tagjai elismert és amatőr művészek egyaránt: Barzó Endre, Bokor Béla (Levelek), Diecz Miklós, dr. Szentiványi József, dr. Budaházy Menyhért, dr. Spányi Géza, B. Hoffmann Mária, Horthyné Péchy

Ilona, Hrabovszki Sámuel, Imre János, Kovács Dezső, Kovács Tibor, Kozák Istvánné, Morlin Zoltán huszárszázados, Nagy Elek, Reisinger Vilmos, Székely Farkas, Zoltán Barnabás.

1923-ban avatták fel a Kör Bessenyei-serlegét, és a tiszaberceli ünnepségen vették át Hrabovszki Sámuel amatőr festő Bessenyei-portróját, a Bessenyei szülőházáról és a tiszaberceli református templomról készült festményeket.

A Kör az irodalmi kapcsolatokon túlmenően Miskolccal és Debrecennel a képzőművészek révén is ápolta a kapcsolatokat.

1923-tól folytatták a képzőművészeti ismeretterjesztést, amelyet az alábbi táblázat mutat be.

### Képzőművészeti előadások

Ideje	Előadó	Előadás témája	Helye
1923. 01. 12.	Dr. Náday Pál	A biedermeier kor művészete	Főgimnázium díszterme
1923. 01. 25.	Dr. Spányi Géza	A grafikus művészetről	Főgimnázium díszterme
1924. 02. 21.	Dr. Spányi Géza	A szép és a rút szerepe a művészetben	Főgimnázium díszterme
1924. 12. 16.	Orbán Dezső	Modern festőművészeti törekvések	Főgimnázium díszterme
1925. 02. 12.	Kozák István	A magyar festőművészet nagy mesterei (Munkácsy, Zichy, Benczúr)	Főgimnázium díszterme
1925. 12. 03.	Dr. Náday Pál	Az anyag művészete	Főgimnázium díszterme
1931. 01. 29.	Dr. Gáspár Margit	Modern francia festészet és szobrászat	Főgimnázium díszterme
1932. 12. 08.	Kiss Lajos	A Rétköz népi építésze	Főgimnázium díszterme
1933. 04. 06.	Molnár Rózi	A kor lelke és a művész	Főgimnázium díszterme
1934. 01. 06.	Pécsi Pilch Dezső	A mai magyar festőművészeti irányzatok	Városháza díszterme
1934. 01. 07.	Probszt Vilmos	A művészeti kultúra aktuális kérdései	Városháza díszterme
1934. 01. 11.	Probszt Vilmos	Műélvezet és kritika	Városháza díszterme
1934. 01. 12.	Probszt Vilmos	A tárlatnéző lelkiisége	Városháza díszterme
1934. 01. 14.	Pécsi-Pilch Dezső	A mai különféle művészeti irányzatok	Városháza díszterme
1934. 10. 20.	Dr. Náday Pál		Korona Szálló
1936. 01. 12.	Dr. berei Soó Rezső	Az exlibrisz történeti fejlődése, jelentősége, a debreceni grafikusok	Városháza kisterme

1934-ben indította útjára a Kör a Szabolcsi Szemlét. Szerkesztőbizottságában ott volt dr. Spányi Géza, akinek tollából értesülhetett a város és a megye közönsége a színes képzőművészeti élet eseményeiről. Később az ő szerepét Molnár Rózsi, majd Szalay Pál szakosztályi elnökök töltötték be.

### A Szabolcsi Szemlében megjelent művészeti cikkek

Fsz.	Cikk címe	Szerzője	Megjelenés éve, szám, oldal
1.	Nyíregyháza művészeti viszonyai. A Bessenyei Kör művészeti tevékenysége	dr. Spányi Géza	1934/I/1.29-31.
2.	A sóstói művészelep képkiallítás	dr. Spányi Géza	1934/II/5.163.
3.	Iparművészeti kiállítás Nyíregyházán. 1934. október 21-én nyílt meg	dr. Belohorszky Ferenc	1934/I/5.165-166.
4.	A nyíregyházi iparművészeti és gépipari kiállítás. 1934. okt. 21-28.	dr. Spányi Géza	1934/II/7.227-231.
5.	Dr. Nádai Pál licellés előadása a Bessenyei Körben. a nemzeti iparművészet-történetről	Schárbert Ármin	1934/II/7.237-238.
6.	Keckskeméthy Mihály képkiallítása és a Benczúr Kör kerámiai	dr. Spányi Géza	1935/II/2. 67.
7.	Népművészetünk és háziiparunk fejlesztése.	dr. Spányi Géza	1935/II/6. 184-187.
8.	Kencz János és Morim Zoltán kiállítása Nyíregyházán.	dr. Spányi Géza	1935/II/7. 246.
9.	A Rudnay-tanítványok képkiallítása	dr. Spányi Géza	1935/II/9. 317.
10.	A nyíregyházi exlibris és grafikai kiállítás.	dr. Spányi Géza	1936/III/1. 32.
11.	Országos fényképkiallítás a szabolcsi héten.	dr. Spányi Géza	1936/III/7-10. 272.
12.	Zádor István képkiallítása	dr. Spányi Géza	1936/III/7-10. 273-275.
13.	Görög vizeken, görög szigeteken	Molnár Rózsi	1936/IV/3-4. 67-74.
14.	Utazás a kultúra körül. A kultúra fogalmáról	dr. Spányi Géza	1938/V/1-4.70-72.
15.	Afrika közzöben	Molnár Rózsi	1938/V/5-8.116-123.
16.	A Bessenyei Kör jubileárius kiállítása	dr. Spányi Géza	1938/V/5-8.179-181.
17.	A vizeskorsó. Miniatur. a szerző két rajzával	Zalai Szalai Pál	1938/V/9-10.251-254.
18.	Zalai Szalai Pál képkiallítása		1939/VI/1-4. 93.
19.	Gravada vára és a halhatatlan szerelmek	Molnár Rózsi	1940/VII/1-4. 23-25.
20.	A harlemi mulatózó. Műtörténelmi miniatúr. Frans Hals-ról (: 580-1666). Önarcképpel, három képpel	Zalai Szalai Pál	1940/VII/1-4. 26-31.
21.	Művészeti hetek Nyíregyházán. előzetes hír. Megnyitó 1940. május 4.	Zalai Szalai Pál	1940/VII/5-10. 158-161.
22.	Benczúr Gyula művészete	dr. Oroszlán Zoltán	1941/VIII/2-3. 1-16.

Áttekintve a Kör mintegy félszázados működését, eredményei között tartjuk számon, hogy közreműködött a helyi képzőművészeti élet megalapozásában, kiállításokat szervezett, megalapozta a Benczúr-kultuszt Nyíregyházán, részt vett a képzőművészeti ismeretek terjesztésében, művészeti kapcsolatokat is ápol, és az eredeti célkitűzésnek megfelelően képzőművészeti szakosztályt működtetett.



**Tóth Sándor előadása**

# A BESSENYEI TÁRSASÁG

## 2013. évi fontosabb eseményei képekben



**JANUÁR: Dr. Székely Gábor**  
előadása Nyelvhasználat háború-  
ban és békében címmel (8. oldal)



**FEBRUÁR: Kardos Katalin**  
előadóestje (12. o.)



**ÁPRILIS: Dr. Bakó Endre előadása: Bessenyei György Bakonszegen. A Bessenyei Nagyteremben a zeneiskola tanárai muzsikáltak (20. oldal)**



**MÁJUS: Koszorúzás Bessenyei György szobránál. Ünnepi beszédet mondott dr. Kovács Ferenc polgármester. Dr. Nagy Éva Több bölcsességet! című versét Csűry Csaba mondta el, Martinovszky István tárogatózott (28. oldal)**





**Seszták Oszkár, a megyei közgyűlés elnöke Társaságunk tagjai körében a Sóstói Múzeumfaluban június 28-án**



**OKTÓBER:  
Dr. Révay Valéria  
A magyar– finn  
kapcsolatok  
történetéből  
című előadása  
(37. oldal)**







**OKTÓBER: Futaky László előadása és kiállítás dr. Futaky István nyelvészprofesszorról; ajándék az özvegyének a megyei könyvtárban (43. oldal)**



**Tisztelges Bessenyei György sírjánál (fent) dr. Nagy Éva, a Seszták Oszkár köszöntőjét tolmácsoló Baracsi Endre, Kaszásné Tóth Judit a Szent Imre Gimnázium diákjai előtt és a résztvevők egy csoportja (47. oldal)**



**NOVEMBER: Dr. Joób Árpád, a Kodály Társaság megyei elnöke előadása „Félre bánat, félre bú” címmel (49. oldal)**



**A Társaság könyvajándéka a tiszaberceli Idősek Otthonának**



## Ünnepi, karácsonyi találkozó a könyvtár kamaratermében

**Dr. Nagy Éva** elnök:

„A Bessenyei-kultusznak  
immár több mint egy  
évszázados hagyománya  
van Nyíregyháza és a megye  
életében ... A 2013-as  
esztendő programjai is  
jól mutatták sokrétű  
tevékenységét”



„Ez a serleg Bessenyei  
serlege  
Tiszta borral tüzes lelket  
tölts bele,  
Úgy idézd a Bessenyei  
szellemét,  
Műveltségért, magyarságért  
Küzdjön minden  
nemzedék!”



**Dr. Csermely Tibor** Advent és karácsony a magyar lírában címmel tartott  
elmélkedést görögkatolikus főiskolai hallgatók közreműködésével (55. old.)

## A Társaság évváró estjén

